

DABINA

Serie nouă, anul 3, nr. 24, martie 2016

www.cctb.ro

Revistă lunară editată de Centrul Cultural Județean Constanța „Teodor T.Burada”
al Consiliului Județean Constanța

Cuprins

03 Editorial - Carolina Ilica: cărțile de la Vidra	13 Să ne cunoaștem istoria - Un important sit arheologic din Mangalia	25 Simbolistică - Culoare, flori... primăvară!
05 Povești adevărate - „Va fi fost odată ca niciodată”	16 Evocări - „Măine intru în al patruzecilea an...”	27 Cercul de fotografie - „Mici developări” din istoria artei fotografice (III)
07 Rememorări - În căutarea familiei mele...	19 Lada cu zestre a bunicii - Înșirând pe sfoara timpului amintiri de la nunta măcăi Parascovia	31 Redescoperă Dobrogea - Topalu, satul cu muzeu la malul Dunării
09 Casa strămoșească - Portul tradițional	21 Biserica și școala din Ghiuvenlia de altădată	34 Povestea vorbelor - Crăciunul sătul și Paștele fudul
10 Datina și obiceiuri basarabene în interbelic: punți poduri și fântâni	23 Din poveștile copilăriei - CRĂCIUN '50	37 Omagiu arhitectului moldovean Eugen Bâzgu

Datina, fondată în 1991, serie nouă,
Revistă lunară editată de
Centrul cultural județean Constanța „Teodor T. Burada” al Consiliului Județean Constanța

ISSN 1221-2253

DIRECTOR: Prof. DOINA VOIVOZEANU, **DIRECTOR ADJUNCT:** SILVIA ȚIGMEANU
REDACTOR ȘEF: conf.univ. dr. AURELIA LĂPUȘAN, **REDACTORI:** ADINA BOCAI, IULIA PANĂ, DAN COJOCARU

CONSILIUL ȘTIINȚIFIC:
dr. LAVINIA DUMITRAȘCU, dr. SORIN COLESNIUC, dr. CRISTINA LAZĂR, dr. IOAN ADAM

Contabil șef: Alina ONEL
Tehnoredactor: Gabriel VOICU
Corectură: Daniela COJOCEA

Copyright text și fotografii © Centrul cultural județean Constanța „Teodor T. Burada”
Copyright prezentare grafică © 2016 Editura Datina
Iconografie: arhiva Centrului și colecții particulare

Tiparul FOTO STORY SRL Constanța, bdul Alex. Lăpușeanu nr.163 fotoartagfa@yahoo.com

Centrul cultural județean Constanța „Teodor T. Burada” - Constanța	
Bd. Tomis nr. 110	Bd. I.C. Bratianu nr. 68
Tel./Fax: 0241 61 92 93	Tel: 0241 61 88 42
E-mail:office@scoalaarte.ro	E-mail:cultural2@scoalaarte.ro

Carolina Ilica: cărțile de la Vidra

■ Georgeta ADAM

Printre apocalipse, prevestiri rele, arestări, demolări agresive, case monument distruse, coșmelii păstrate, evadări, accidente, scumpiri în numele energiei electrice ecologice, gunoaie, organisme modificate genetic și alte belele cum ar fi divorțurile vedetelor te întrebi cum să te mai gândești la poezie și poezi când totul merge în altă direcție? Să te ambiționezi așa, netam-nesam, să dai crezare unora care spun că prin poezie lumea visează, că un filon aurifer sălășluiește în cuvinte până când vine cineva și-l descoperă, îl adună, că este posibil să dăinuiască asemeni lui Homer numai prin puterea poeziei? Mai ales astăzi, când nimic nu mai are preț, când totul se aruncă la groapa de gunoi, oameni, cărți, manuale, bolnavi, copii, pensionari etc.? Vă propun o întâlnire sub semnul poeziei. Era o întâlnire aniversară, pentru că poeta Carolina Ilica a împlinit pe 19 martie frumoasa vârstă de 65 de ani... Tradusă în numeroase limbi ale pământului, ea însăși traducătoare, poetă cu har, invidiată, bârfită, marginalizată... Și totuși, ea există, puternică, deși extrem de fragilă, numai prin puterea aceasta, divină, care poate-i vine dintr-o stea din calea lactee sau din foc și din gheață... De ce invidiată? Și pentru frumusețea ei nepământească, superbă, înzestrată de neamul ei din satul ardelean Vidra... Când am întâlnit-o prima dată avea 23 de ani, de-abia debutase cu acel volum de neuitat *Neîmblânzită ca o stea lactee*... Purta o splendidă rochie mov, vaporosă și părea o fabuloasă apariție dintr-o noapte de ianuarie prin acest București sălbatic și necruțător cu poezii, mai ales când vin de la țară frumoși, puri, adevărați... Aveam să aflu, mai târziu, că violetul este o culoare a crepusculului, iar unul din volumele ei viitoare se va numi chiar așa, *Violet*... Alături de cărțile ei care-o înalță pe cerul peren al lirismului, de câțiva ani buni ne încântă cu o inedită expoziție de obiecte din civilizația țărănească înnobilate de suflul poeziei... I-am auzit pe scriitorii Ioan Adam, Nicolae Georgescu, Andrei Ionescu comentând această expoziție ce adună cărțile de lână, de lemn, de lacrimi organizată la București, Curtea de Argeș sau la Beijing, în îndepărtata Chină... Poeme cusute pe ștergere, pictate pe o copăiță în care se frământa cândva pâinea sau pe un fus... Dedicate mamei sale, pe care mi-o amintesc prezentă în Sala Oglinzilor, la lansarea cărților Lanei, fiica poetei, ce-i moștenește ceva din harul poetic și din celesta frumusețe blondă.... Semne care dovedesc înzestrarea ei fără egal nu doar în lumea poeziei meșteșugite, ci în toate aceste îndeletniciri ale femeilor noastre de la țară. Ea știe să țeară, să coase, să brodeze, să tragă la coasă, să adune merele sau prunele din livadă și să le rostuiască pentru iarnă etc. Știe tot ce trebuie să știe o țărăncă, dar merge după calendarul secret al poeziei care își ia harul de la Dumnezeu. Iată o mărturisire despre această potrivire între zodiile poeziei și ale sorții femeii de la țară care și-a găsit locul acum pe un fus în *Cartea de lemn*: „Am semănat busuioc într-o sfântă amiază de vineri. / Ca o țărăncă. / L-am udat cu apă din gură. / Gândindu-mă la Dumnezeu și la Dragoste, De parcă ar fi totuna! // Și iată-l acum înflorit! Și iată-mă / Cu busuioc în sân! / Ca o țărăncă / Dorită și doritoare. // Miroase-mă Tu, mai întâi, Doamne!” (*Ca o țărăncă*). Ca o brândușă de primăvară, expoziția *Cărțile de la Vidra, plângând de-atâta frumusețe* adusă din Munții Apuseni de poeta Carolina Ilica a fost admirată deseori de poezi din toată lumea veniți la „Festivalul Internațional Noptile de Poezie de la Curtea de Argeș” organizat de peste două decenii de poetă, împreună cu scriitorul Dumitru M. Ion. Aici sunt *Cartea de lână* (2007), brodată pe șorturi femeiești de sărbătoare sau pe oprege, *Cartea de lemn* (2008) cu poezii creștine scrise pe vechi obiecte țărănești și *Cartea de lacrimi* (2011) „tipărită” pe aceste vechi ștergere din Munții Apuseni. Carolina este poate o Sapho modernă născută lângă Crișul Alb, nu în vechea Eladă, pentru a ne vorbi în limbajul divin al poeziei uitat în această lume zbuciumată? Sau poate o *Vulpe înmiresmată* (simbolul extraordinar al tinereții și dragostei) rătăcită în orașele tentaculare din pădurea eternă a poeziei, iubirii și credinței?

PRIMA EDIȚIE A CONCURSULUI NAȚIONAL DE INTERPRETARE PIANISTICĂ „PIANO ART”

Centrul Cultural Județean Constanța „Teodor T. Burada” organizează în perioada 11 – 12 iunie 2016 prima ediție a **Concursului Național de Interpretare Pianistică “Piano Art”**.

Acest concurs este o competiție, ce are ca scop motivarea elevilor care studiază pianul în paralel cu învățământul general obligatoriu, fapt ce contribuie la dezvoltarea capacității intelectuale a tinerilor.

Deprinderea abilităților de a cânta la un instrument oferă, totodată, o alternativă plăcută de petrecere a timpului liber. În special frecventarea unor cursuri de pian în instituții abilitate și prezentarea la un concurs creează un cadru organizat de afirmare artistică muzicală, de prezentare și evaluare a cunoștințelor însușite.

Concursul este deschis copiilor ce studiază pianul la: Școli populare de artă, Centre culturale, grădinițe, Case de cultură, mediu privat.

Organizator: Centrul Cultural Județean “Teodor T. Burada” – Constanța

Perioada și locul de desfășurare: 11 – 12 iunie 2016

Sala de Concert a Muzeului de Artă Constanța

Condiții de participare: vârsta 5-18 ani

Categorii de concurs (în funcție de anul nașterii);

1. Categoria a – 2010
2. Categoria b – 2009
3. Categoria c – 2008
4. Categoria d – 2007
5. Categoria e – 2006
6. Categoria f – 2005
7. Categoria g – 2004
8. Categoria h – 2003
9. Categoria i – 2002
10. Categoria j – 2001
11. Categoria k – 2000
12. Categoria l – 1999
13. Categoria m – 1998

Repertoriu: două piese de factură diferită ca stil și gen, executate din memorie.

Durata: între 2-15 minute, în funcție de categorie, după cum urmează:

- categoriile a,b,c,d – 2 minute
- categoriile e,f,g,h – 5 minute
- categoriile i,j,k – 8 minute
- categoriile l,m – 12 minute

Ordinea intrării în concurs este cea alfabetică, în cadrul aceleiași categorii. **Taxa de participare:** 50 de lei

Cheltuielile privind transportul, masa, și cazarea revin în întregime participanților.

Fiind vorba de o probă practică, nu se admit contestații.

Data limită de expediere a fișelor de înscriere: 01.06.2016 (data poștei) la adresa:

Centrul Cultural Județean “Teodor T. Burada”
Bd. I. C. Brătianu, nr.68, Constanța
tel: 0241618842

fax:0241618842

Având pe plic mențiunea: Concursul

Menționăm că în cazuri excepționale putem admite înscrierea și achitarea taxei chiar în ziua concursului, cu condiția de a fi informați din timp printr-un mesaj online.

Împreună cu fișa de înscriere se vor trimite:

- copie xerox a certificatului de naștere
- copie xerox a chitanței în valoare de 50 de lei

achitată în contul:

RO96TREZ23121G335000XXXX

- copie xerox a partiturilor

În caz de neprezentare la concurs taxa nu se restituie.

Programul concursului:

11 iunie 2016 – ora 9⁰⁰-13⁰⁰ categoriile a,b,c,d,e,f

– ora 13⁰⁰-14⁰⁰ pauză

– ora 14⁰⁰-18⁰⁰ categoriile g, h, i, j, k, l, m

12 iunie 2016 – ora 11⁰⁰ Festivitatea de premiere

Juriul este alcătuit din personalități ale vieții muzicale românești și reprezentanți ai instituțiilor organizatoare.

Premii pe categorii:

- **Marele premiu:** Cupa + medalie + diplomă
- va avea și un recital în cadrul ediției următoare
- **Premiul I** – diplomă de excelență (medalie + diplomă)
- **Premiul II** – diplomă de merit (medalie + diplomă)
- **Premiul III** – diplomă de onoare (medalie + diplomă)

Se pot acorda și premii speciale pentru interpretarea unei piese de gen.

Persoane de contact:

Profesor Cristina Bârlădeanu – tel: 0721042442

– e-mail: cba_@yahoo.com

Chiforeanu Cătălina – tel: 0727741623

– e-mail: catalinachiforeanu@yahoo.com

Secretariatul concursului:

Centrul Cultural Județean “Teodor T. Burada”
Constanța

Adresa: Bd. I. C. Brătianu, nr. 68, Constanța

Tel.: 0241618842 / Fax: 0241618842

E-mail: cultural2@scoalaarte.ro

Coordonator proiect:

Prof. Cristina Bârlădeanu

Manager:

Doina Voivozeanu

„Va fi fost odată ca niciodată”

 Dan COJOCARU

Așa începe povestea noastră de astăzi. O poveste scrisă de un grup minunat de copii și de oamenii care le-au fost alături. O poveste de sfârșit de iarnă și început de primăvară.

O primăvară care începe cu siguranță mult după 1 martie în Finlanda unde, tot cu siguranță, de mărtisor nu se știe mai nimic. Mai precis, nu s-a știut nimic până anul acesta!

Vestitorii primăverii în țara lui Moș Crăciun nu au fost nici ghiociei, nici rândunelele, nici măcar dezghețul!

Micii actori ai Trupei de teatru Arca s-au transformat în ambasadori ai primăverii și ai tradițiilor românești ducând cu ei căldura sufletelor curate și bucuria jocului lor, familiilor plecate departe de casă, peste mări și țări, tocmai acasă la Moșul din poveste, cel care nu uită niciodată să ne bucure în noaptea de Crăciun.

Și pentru că tot am vorbit de poveste, cel mai mare povestitor al literaturii noastre ne-a însoțit la capătul pământului, cuvintele lui prinzând viață, transformându-se în spectacolul de teatru cu și pentru copii, “Povestirile Bădiei” după “Prostia omenească” a marelui nostru Ion Creangă.

Spectacolul prezentat a inclus, prin cuvintele marelui nostru poet Mihai Eminescu și povestea mărtisorului, dăruit chiar în ziua de naștere a Bădiei Creangă. Astfel, copiii românilor stabiliți în Finlanda au aflat cum soarele transformat într-o fată frumoasă, răpită de zmeul cel rău și închisă în castelul de zăpadă a fost salvat de un flăcău voinic, aducând astfel bucuria căldurii și a renașterii. Iar sângele scurs în zăpada albă, culoarea sa roșie

alăturată albului imaculat au dat naștere firului de care se leagă mărtisorul dăruit în chiar prima zi a lunii martie.

Succesul obținut de trupa Arca a depășit așteptările noastre!

În prima zi a turneului nostru s-a născut ideea deschiderii cursului de citit românește la Ambasada României la Helsinki, prima destinație a cărților de povești și povestiri românești dăruite Bibliotecii Asociației Culturale Române Helsinki de Biblioteca Colorată.

Aici am avut, anticipând lansarea de la Constanța, prilejul să prezentăm și ediția anastatică a volumului

“Constanța pitorească” a lui Ioan Adam, o călăuză descriptivă cu ilustrații, născută la 1908 și readusă în atenția cititorilor de Centrul Cultural Județean Teodor Burada prin grija scriitoarei Aurelia Lăpușan.

Tot aici s-a lansat un alt tip de prezentare turistico-artistică a orașului Constanța, văzut prin ochii regizoarei Carmen Lidia Vidu și dansurile artiștilor constănțeni, filmul “Constanța, a dancing city”.

Mărțișoarele din ceramică au venit ca o completare firească a cadourilor trimise în Finlanda, create de artiștii Centrului Cultural Județean “Teodor Burada”, și primite cu mare bucurie de conaționalii noștri plecați departe de casă, bucuroși de această întâlnire inedită cu amintirile copilăriei, cu tradițiile care și cu ajutorul nostru sunt transmise mai departe copiilor și nu sunt lăsate să se piardă.

Bucuria cea mai mare este aceea de a acorda meritul copiilor participanți la acest proiect pentru succesul obținut, pentru simpatia cu care au fost primiți și pentru faptul că au deschis drumul unor viitoare colaborări.

Cu siguranță, copiii din centrele protejate ale Direcției Generale de Asistență Socială și

Protecția Copilului vor fi priviți cu simpatie existând deja invitația de a merge în vacanța de vară în familiile românilor stabiliți în Finlanda.

Iar ei, micii actori, au devenit deja un model de urmat pentru colegii lor.

Și dacă undeva, acolo, în trecutul lor, au pierdut o familie pe care încearcă să o regăsească, între timp au găsit o alta. Numele ei este simplu: ARCA!

Pe final îi lăsăm să vorbească pe cei care ne-au primit în noua lor casă, conaționalii noștri stabiliți în Finlanda. Sunt comentariile lăsate pe net la fotografiile făcute.

“Mult succes Trupeii Arca! O

echipă de copii talentați care au adus puțină lumină și căldură în sufletele celor plecați departe de țară!”

“Profesionalism, seriozitate și multă dăruire. Felicitări, ARCA!”

“Mulțumim Ambasadei Române la Helsinki pentru prilejul de a sărbători venirea primăverii și pe minunatul Ion Creangă alături de trupa Arca!”

Vrem să mulțumim: Centrului Cultural Județean Teodor Burada, Direcției Generale de Asistență Socială și Protecția Copilului, Asociației Culturale Române Helsinki, Ambasadei României la Helsinki.

În căutarea familiei mele...

■ dr. Laura BASSO, ITALIA

M-am născut la Sacile, în nord estul Italiei, provincia Pordenone, regiunea Friuli-Venezia Giulia. Sunt licențiată în Psihologie Clinică, lucrez în domeniul sănătății și am 53 de ani. Sunt verișoară de gradul doi cu Cecilia Roman - nepoata cunoscutului I.N.Roman și fiica lui Horia Roman.

Bunica mea, Foschiatti Maria Teresa, poreclită Miuzza (Miuța), era sora mamei Ceciliei Roman (Foschiatti Lucrezia, poreclită Tessa).

Tatăl meu, Claudio Basso, este văr primar cu Cecilia Roman. Fiu unic, el a păstrat o legătură strânsă cu familia Ceciliei, și ea tot fiică unică. Tatăl meu a trăit multă vreme la Roma, chiar la familia Roman, în perioada studiilor liceale și după aceea.

Așadar, familia mea a avut întotdeauna relații strânse cu familia Ceciliei. Împreună cu frații mei, Donatella și Paolo, petreceam aproape toate vacanțele la Roma, în casa lui Horia Roman.

Ascultam întotdeauna cu interes povestirile mătușii Tessa și ale unchiului *Bebe* (căci așa-l numeam noi pe Horia Roman).

Îmi amintesc de firea lui veselă și luminoasă. Mă făcea să râd când îi imita, cu vocea și cu gesturile, pe Stan și Bran. Imi amintesc de asemenea cum mă întâmpina cu cordialul "bine ai venit, dragă" și cum îmi săruta mâna, obicei acum desuet în Italia; și, deși eram o copilă, acest gest mă făcea să mă simt o prințesă.

În casa Roman se vorbea românește. Dialogul lor nu mi se părea străin, și chiar dacă nu înțelegeam cuvintele, reușeam să le deslușesc sensul...

Bunica mea Miuța s-a născut în București, în 1911. Străbunicii emigraseră în România, asemenea miilor de italieni care au trăit și au muncit aici pe la jumătatea secolului trecut.

Am început să cunosc România din povestirile familiei mele, iar în iunie 2015, pentru prima dată, am vrut să cunosc personal această țară, îndeosebi Dobrogea, atât de îndepărtată *pentru mine*, dar totuși atât de apropiată....

Această primă călătorie am făcut-o însoțită de Cecilia Roman. Voiam să-mi cunosc originile, să înțeleg, *sperând* să mai găsesc vreun membru al familiei, poate chiar în viață...

Căutările mele au început din Constanța. Și iată că, în parcul Bibliotecii Județene, am găsit statuia

bunicului Ceciliei, I.N.Roman. (În fotografia de jos, Laura cu Cecilia la statuie, în 2015).

Cu ocazia acestui prim impact al meu, am înțeles cât de important a fost I.N.Roman pentru această regiune. După nenumăratele întrebări pe care mi le-am pus, acum mi-am zis că "a sosit momentul să fac lumină asupra acestei familii despre care se vorbea zi de zi, dar despre care eu nu știam nimic".

În februarie 2016, am revenit în România. Încă o dată, am înțeles și am avut confirmarea, că această căutare a mea este deosebit de importantă.

În prima călătorie, efectuată anul trecut, am vizitat mormântul lui I.N.Roman, la Constanța, aflat în grija studenților de la Jurnalism ai Universității Ovidius, îndrumați, aveam să aflu, de profesoara lor, Aurelia Lăpușan, dar nu am găsit mormântul soției sale și nicio altă informație despre ea. Se numea tot Cecilia Roman, născută Georgescu, în 1872, la Buzău.

Acum, cu prilejul celei de-a doua călătorii în România – căutând surorile lui Horia (Marioara **Mariana**, născută în 1902, Constanța Viorica

Ica, născută în 1905, Marta Cristina Eugenia *Coca*, născută în 1907, și fratele Bonifaciu, născut în 1889) – cu mare uimire am găsit mormântul Ceciliei Georgescu Roman, la București, în cimitirul “Sfânta Vineri”.

În timpul șederii mele de câteva zile la București, la buna mea prietenă Emilia, am vizitat Biserica Italiană aflată pe Bd. Bălcescu. Lângă statuia Sf. Anton de Padova am descoperit o lespede: “*Italiani din România căzuți pentru Patrie 1915-1918*”, între care se afla și numele Foschiatti Abramo, care, presupun că este străbunicul meu, tatăl buncii mele Miuța. El a căzut în bătălia de la Piave, lângă Veneția, în timpul Primului Război Mondial, a fost dat dispărut, iar în Italia, pe monumentul din localitatea Nervesa della Battaglia, (regiunea Veneto), se află și numele său.

Am stat de vorbă cu parohul Bisericii care mi-a spus că italienilor care și-au pierdut viața în război după ce au trăit și muncit pe pământ românesc li s-a pus, de către conaționali, în semn de omagiu, această lespede, în 1930.

În legătură cu acest aspect, eu caut în continuare surse sigure care să-mi confirme această ipoteză.

În timpul vizitei mele la Constanța am întâlnit-o pe doamna Aurelia Lăpușan, o foarte cunoscută ziaristă, profesoară la Universitatea Ovidius, scriitoare și poetă, care, cu mare devotament și dăruire, a adus la lumină opera ziaristului, poetului și avocatului, în același timp și primar al Constanței, I.N. Roman, precum și a fiului acestuia, Horia Roman. Țin foarte mult să-i mulțumesc Doamnei Lăpușan pentru numeroasele articole pe care le-a scris despre iluștrii mei înaintași.

Am fost împreună la Biblioteca județeană care poartă numele IN Roman și am discutat cu directoarea Corina Apostoleanu și cu istoricul Lavinia Dumitrașcu despre momentele aniversare din acest an dedicate memoriei patronului spiritual al instituției.

Mă întorc în Italia încântată, pentru că am avut ocazia să descopăr și să completez o mică parte din cercetările mele.

Am impresia că mă aflu în fața unui puzzle, cu multe spații goale, care mă fac și mai curioasă și motivată să merg mai departe pe drumul căutărilor mele....

Laura Basso la Constanța

Dr. Cecilia Roman cu Laura Basso la statuia lui I.N. Roman

Studenți jurnaliști la mormântul lui I.N. Roman

Portul tradițional

■ Irina VARZĂ

Prima dată când vă gândiți la aceste două cuvinte în minte apar imagini cu un costum popular. Ei bine, în acest articol nu veți găsi nimic din ceea ce are legătură cu vestimentația, țesăturile, motivele florale din tradiția românească... cu toate că tare mi-ar fi plăcut să abordez acest subiect.

De când lumea s-a făcut, apa și pământul, vântul sau gândul, materii mai mult sau mai puțin palpabile, toate au avut în substanța lor tradiția. Și-au mărit capacitățile de "absorbție", au creat noi forme de "emisie-recepție", totul pentru a facilita evaluarea unui teritoriu, împreună cu toate atributele sale. Se spune că cele mai sincere îmbrățișări sunt împărtășite în porturi, locul în care lumea vine și pleacă. Dar, în aceste locuri nu doar îmbrățișările sunt veritabile. Din inimă vine și nostalgia tradiției pe care o lași la graniță sau entuziasmul cu care întâmpini datina când ai ajuns la destinație.

Apa a purtat pe valuri corăbii cu navigatori, exploratori sau simpli călători dornici să vadă celălalt țărm, să afle ce comori ascund ceilalți. Portul a devenit punctul congruent al civilizațiilor, locul în care vizitatorul intră în contact cu o nouă cultură, responsabilă pentru toată imaginea creată în lumea largă. Orice navă pleacă dintr-un port către marea liniștită neștiind dacă valurile îi vor fi line sau agitate. Orice om pleacă de la casa lui în viața cu speranță, fără să anticipe ce îl așteaptă.

Cultura și tradiția au devenit elementul cheie pentru

descoperirea "comorilor", căci nu puteai avansa o treaptă dacă nu treceai probe de foc specifice tradiției locului. Atunci, ca și acum, rămânea să te adaptezi locului, să te strecorei printre oamenii locului, să fii confundat cu unul din ei, să te îmbraci ca ei, să te distrezi ca ei și să plângi ca ei și abia apoi să ajungi să vezi de ce o țară este denumită țărâmul tuturor posibilităților. Și atunci te trezești la realitate și vezi că tot mai bine e în țara ta. Și că din orice colț de pământ al strămoșilor tăi poți face o lume mai bună, unde totul e posibil, fără să fie nevoie să îți părăsești rădăcinile.

Un veac a trecut de când omul a împrumutat din avantajele zburătoarelor. Aeroporturile, locurile în care păsările de fier își pornesc aripile sau își termină zborul, platforme ce primesc avioanele cu brațe deschise, sunt locul în care oamenii se strâng cu un scop comun, acela de a traversa distanțe lungi în câteva ore. Transportul ideilor și mai ales al tradițiilor devine mai ușor dacă există o cale de acces, o viză de intrare într-un nou teritoriu. Acceptarea virtuală a unui spațiu atrage după sine și recunoașterea valorilor. Totul se schimbă radical atunci când ajungi într-un port. Nimic nu mai e la fel, așa cum era în sătucul tău de baștină. Atunci te trezești la realitate și vezi că nu ești singurul care crede că tradiția lui e specială, că toți cei din jurul tău poartă în bagaje o limbă pe care o consideră melodioasă, o istorie eroică, o tradiție ce dăinuie de sute de ani și un costum tradițional purtat de un bunic,

la sărbători. Și deodată te simți legat de străinii care așteaptă să plece la casa părintească. Știi dintr-o dată că toți suntem la fel, chiar dacă gândirea, înfățișarea sau vorba ne despart. Suntem oameni, fiecare cu tradiția lui, fiecare cu obiceiul lui de a celebra un eveniment din viață. Suntem oameni, toți cu o tradiție, mai mult sau mai puțin vizibilă, mai slab sau mai puternic imprimată în inimă. Însă, toți cei care s-au născut pe acest pământ au un crez comun, de la care nu se abate niciunul... tradiția oamenilor de a păstra tradiția.

Astăzi port o cămașă din portul național românesc și aștept în poarta de îmbarcare a unui aeroport european în drum spre o nouă destinație. Mă uit la restul pasagerilor. Reușesc să văd în ochii lor, în gesturile lor și în accentul limbii lor, o altă viață, paralelă, de care s-au despărțit sau cu care urmează să se întâlnească. Toți vor același lucru: să cunoască o altă tradiție, un nou stil de viață sau să se întoarcă la origini, la vechile tradiții ale bunicilor. Lumea întreagă își împarte harta în felurite tradiții, în datini delimitate de natura sălbatică, idei născute pentru îndulcirea vieții, obiceiuri fără de care viața ar deveni un șir de zile petrecute fără noimă. Tradiția de a sărbători un eveniment prin cântece, dansuri, măști, costume intră în ADN-ul omului și astfel din orice colț al lumii ajungem, găsim pe cineva ce ni se aseamănă.

Acum mă scuzați, trebuie să plec, să duc tradiția mai departe.

Datină și obiceiuri basarabene în interbelic: punți poduri și fântâni

■ Maria DANILOV

Culegerea și înregistrarea folclorului în Basarabia, în perioada interbelică (1918-1940/1941-1944), era un proces firesc de continuitate al unor practici mai vechi, atestate în Basarabia încă în prima jumătate a secolului al XIX-lea, prin scrierile publiciștilor basarabeni Ioan Tanschi, Nicolae Gherbanovschi, Apolinarie Filatov, Gheorghe Gore sau prin opera savantă a lui Alexandru Hâjdău. Altceva este să constatăm că în perioada țaristă aceasta s-a făcut accidental, sporadic, atât cât li s-a permis sub stăpânire străină în care cuvântul scris a fost supus unui aspru regim de cenzură. Cât despre talentatul și neobositul folclorist basarabean Petre V. Ștefănuță (1906-1942), se pot spune lucruri mult mai mari, mult mai importante, precum mari și importante au fost faptele lui de cultură întru prosperarea neamului.

Petre Ștefănuță s-a născut la 1/14 noiembrie 1906, în comuna Ialoveni, județul Lăpușna. A studiat la liceul „Alexandru Donici” din Chișinău, apoi la Facultatea de Litere și Filosofie a Universității din București, unde a îmbrățișat cu pasiune *sociologia*. După absolvire, s-a regăsit printre colaboratorii lui D. Gusti, el reușește de minune să îmbine munca de profesor la liceele din Tighina, Cetatea Albă și ulterior Chișinău cu activitatea de secretar (începând cu anul 1934) și mai târziu director (în 1939) al Institutului Social Român din Basarabia.

Concentrat în Dobrogea în 1939, el se eliberează în iunie 1940 sosind la Chișinău cu doua zile înainte de anexarea Basarabiei (28 iunie 1940).

Prins în haosul tragic al evenimentelor ce s-au abătut asupra neamului românesc, în care Basarabia din nou a fost ruptă de la trupul Țării, de astă dată fiind ocupată de imperiul sovietic, Petre Ștefănuță, având familia cu trei copii minori și părinții bătrâni și bolnavi (deportați ulterior, în Siberia), a decis să rămână pe loc pecetluindu-și astfel soarta. În iulie 1940 Ștefănuță se angajează ca cercetător științific în cadrul sectorului de limba și literatura moldovenească condus de I.D. Ciobanu (cunoscut ideolog al „moldovenismului”).

„Păstrați obiceiurile vechi, bătrânești și creștinești, căci ele sunt podoaba sufletului omenesc și ne aduc pace în norod”.

Trei luni mai târziu, la 10 octombrie 1940, Petre Ștefănuță este arestat de organele sovietice de represalii (NKVD) și pentru cercetările lui folclorice este acuzat și/sau etichetat ca „agent al imperialismului românesc, românofil, antisovietic și antisocialist, fascist, antisemit etc”. Dosarul de la securitate al lui Petre Ștefănuță se constituie din cinci volume.

A fost judecat împreună cu încă opt persoane, astfel fiind declarat căpetenia ideologică a unui grup (niște refugiați în anii '30 din satele moldovenești de peste Nistru, care încercau să se salveze de teroarea stalinistă). Condamnarea nu va întârzia: „Ștefănuță Petru al lui Vasile” este supus pedepsei capitale – „împușcarea cu confiscarea întregii averi personale”. În urma unor anumite circumstanțe sentința este înlocuită cu pedeapsa de 10 ani de privațiune de libertate.

Se stinge din viață, conform documentelor, la 22 iulie 1942, într-un lagăr sovietic pentru deținuții politici din Republica Autonomă Sovietică Socialistă Tătară. Ștefan Ciobanu, evocându-i cu tristețe destinul avea să noteze: „Un modest, dar harnic

profesor basarabean, Petre Ștefănuță, care a căzut victimă a regimului bolșevic în provincia românească dintre Prut și Nistru, și a cărei dispariție dramatică simbolizează marea tragedie a Românilor basarabeni din anul 1940-1941, întrușipează spiritul de rezistență și de dârzenie a poporului românesc din această provincie, atât de rău încercată de către destinul istoric”.

Revenind asupra preocupărilor de cercetare asupra folclorului basarabean, amintim că în vara anului 1931 Petre V. Ștefănuță participă la expediția monografică din satul Cornova, jud. Orhei, condusă personal de Dimitrie Gusti.

La îndemnul profesorului, tânărul etnolog basarabean adună material documentar necesar pentru studierea problemei: „Războiul și satul”.

Scrisorile de război descoperite în satul Cornova formează materialul cel mai autentic și mai valoros. Bogata colecție (105 scrisori) adunate în timpul celei de-a VII-a campanie de cercetări monografice reflectă „în chip realist sufletul și viața plină de chinuri a soldaților pe front”.

Cercetările monografice organizate de Institutul Social Român din Basarabia, condus de Petre V. Ștefănuță (din 1939, director), erau întreprinse de echipe numeroase. Echipa a adunat un material documentar foarte bogat, fiind cercetată așezarea satului, s-au adunat materiale și s-a alcătuit o hartă a solurilor moșiei Nișcanilor. De asemenea au fost cercetate localitățile rurale din valea Nistrului de Jos, unul dintre cele mai retrase și mai patriarhale ținuturi ale Basarabiei.

Ca folclorist, Petre Ștefănuță a lăsat posterității importante studii: *Folclor din județul*

Lăpușna (București, 1933); *Literatura populară a satului Iurcenii* (Chișinău, 1936); *Cercetări folclorice pe Valea Nistrului de Jos* (București, 1937); *Două variante basarabene la basmul „Harap-Alb” al lui Ion Creangă*; *Datinile de Crăciun și Anul nou pe Valea Nistrului de Jos* (Chișinău, 1936); a editat două numere ale *Buletinului de cercetări sociale* (1937 și 1938) ale Institutului Social Român din Basarabia, cărora li se adaugă alte multe studii și lucrări în care el atestă agerimea unei priviri care pătrunde în adâncimile culturii populare pentru a-i scoate la iveală bogățiile și frumusețile ei neștiute și nevăzute mai înainte (opera folclorică a înaintașului nostru a fost adunată și înmănușată cu multă dragoste în două volume alese: Petre Ștefănuță, *Folclor și tradiții populare*, în 2 volume. Alcătuire, studiu introductiv, bibliografie, note și comentarii: G. Botezatu și A. Hâncu, Chișinău, Editura Știința, 1991).

Petre Ștefănuță a cules materiale etnografice și folclorice după cele mai noi chestionare elaborate de Institutul Social Român, de Arhiva de Folclor a Academiei Române, a pledat pentru cercetarea complexă a vieții satului după programele stabilite de academicianul Dimitrie Gusti.

O parte din publicațiile de folclor au rămas însă împrăștiate în presa vremii. A colaborat intens la *Viața Basarabiei* și la săptămânalul *Cuvânt Moldovenesc*, publicație recunoscută a filialei ASTRA din Basarabia. În ceea din

Petre Ștefănuță 1906-1942

urmă publicație este înregistrat materialul care a dat titlu subiectului nostru: *Datină și obiceiuri: punți, poduri și fântâni*.

Sub acest generic Petre Ștefănuță publica în ziarul *Cuvânt Moldovenesc* (din 28 iunie 1936) un minunat studiu cu privire la frumoasele datini și obiceiuri păstrate în satele basarabene în legătură cu construcția unui pod de trecere peste apă, o punte sau o fântână.

Pentru că zice el: „La sate lumea crede că dacă faci cât ești în viață o punte, un pod sau o fântână, ai pe ceea lume drum deschis peste ape sau un izvor unde să te răcorești. Aceasta nu-i o credință deșartă.

Nu e sat, unde trecând peste un pod sau bând apă de la fântână și întrebând al cui e podul sau fântâna, să nu și se răspundă: „podul ăsta e al cutăruia sau fântâna ăsta a făcut-o cutare gospodar”. Cele relatate de Petre Ștefănuță au, de fapt, un substrat legat de amintirile satului de baștină despre care avea să ne mărturisească: „asta s-a întâmplat în satul meu de naștere – Ialovenii”.

Odată venea de la vie și când să treacă peste o punte vede întinse un prosop, o farfurie cu sarmale, o sticlă cu vin, două pahare, doi colaci, iar alături ședea pe iarbă o femeie. Aștepta să treacă cineva pe punte ca să le dea de pomană prosopul și să-i ospăteze.

Bătrâna le-a povestit că puntea a fost construită de tatăl ei, care a lăsat cu limbă de moarte să îngrijească locul și în fiecare an la o Sf. sâmbătă de pomenire a morților să dea de pomană.

La Ialoveni, în partea de sus a satului, de asemenea, se mai păstra pe atunci un pod peste apa Ișnovățului numit „Podul Tătăroaicei”, pentru că a fost construit de o bătrână Tătăroiu. La fel, în partea de jos a satului se zidise un alt pod de piatră peste o râpă adâncă, care va rămâne în amintirea satului sub numele de „Podul lui Mateuță” (bătrânul vânduse câteva hectare de pământ și cheltuisese vreo 25.000 lei pentru zidirea podului numai să aibă parte în cealaltă lume de

un pod peste apele negre ce-i vor sta în calea spre rai).

Alte amintiri legate de satul de baștină sunt despre fântânile satului, fiecare purtând numele celui care a zidit-o: *fântâna Sănduței*, *fântâna lui Buhai*, *fântânile lui Ion Ștefănuță* și atâtea altele.

Această frumoasă tradiție se întâlnește și în satele din Valea Nistrului de jos, în drumul ce duce „spre Căușeni la Cetatea Albă sunt mai multe fântâni dintre care vreo două poartă numele de „Fântâna flăcăilor”.

Aceste fântâni au fost zidite din banii pe care i-au adunat flăcăii când au umblat cu colinda și plugușorul”. Petre Ștefănuță mai adaugă și unele constatări umbrite de schimbările intervenite în viața satelor basarabene, precum că „de câțiva ani încoace de când s-a mai stricat lumea, au început să zidească poduri și fântâni comunele”, deși datina străbună nu dispăruse totalmente – „mai rar, dar se fac și astăzi”.

Astfel, folcloristul Petre Ștefănuță ne descoperă o cultură care suportă impactul modernizării în care obiceiurile și credințele populare își pierd câte încetul din farmecul de odinioară. Dincolo de metamorfozele modernizării care au pătruns în satul basarabean, Petre Ștefănuță a reușit să adune acele minunate perle ale folclorului basarabean, care uimesc și astăzi prin frumusețea și bogăția motivelor, aducând mărturia unei culturi populare autohtone, a unui document autentic al sufletului românesc din acest colț de țară.

Astăzi în localitatea de baștină (suburbie a Chișinăului) două instituții de cultură îi poartă numele: Liceul Teoretic „Petre Ștefănuță” și Despărțământul ASTRA „Petre Ștefănuță” din Ialoveni.

Despre autor

Maria DANILOV, doctor în istorie, conferențiar, cercetător științific coordonator la Institutul de Istorie, AȘM. Cercetător al istoriei culturii din Basarabia (1812-1918), în special a problemelor de istoria cărții și cenzurii, istoria presei și cenzurii, istoria bibliotecilor în epoca modernă. A publicat mai multe studii și lucrări științifice (115), inclusiv studii monografice: *Cenzura sinodală și cartea religioasă în Basarabia. 1812-1918* (între tradiție și politica țaristă), Bons Offices, Chișinău, 2007, 264 p.; *Presa și cenzura în Basarabia. Documentar* (secolul al XIX-lea – începutul secolului al XX-lea), Pontos, Chișinău, 2012, 212 p.; ale unor cataloage de colecție: *Cartea românească în colecțiile Muzeului Național de Istorie a Moldovei. 1683-1918. Catalog* (2002); *Acte basarabene tipărite în limba română. 1811-1861, Catalog* (din colecția MNIM, BNRM, BȘCAȘM) (2014),

A fost coordonator al unor volume de studii și materiale de istorie a presei basarabene.

A participat în mai multe proiecte de cercetare națională și internațională privitor la problemele de valorificare a patrimoniului cultural-istoric, a cărții vechi românești și al presei scrise în spațiul cultural românesc (2005-2015). A participat cu rapoarte și comunicări susținute la manifestări științifice naționale și internaționale din România, Bulgaria, Rusia și Ucraina.

Membră în colegii de redacție: revista *Tyragetia* (Chișinău), *Revista Română de Istorie a Presei* (București), *revista Destin Românesc* (Chișinău), *Revista Română* (Iași); membru-fondator al Asociației Române de Istorie a Presei (2005), membru al Comitetului de conducere a Asociației Istoricilor din R. Moldova (din 2006).

Un important sit arheologic din Mangalia

 Sorin Marcel COLESNIUC

Pe Aleea Teilor din Mangalia, la câțiva metri spre nord de Sanatoriul Balnear, pe locul unde în urmă cu peste două decenii se afla hotelul Scala (în prezent hotelul President), în anul 1993, cu prilejul unor lucrări de reparații și construcții, au fost descoperite aspecte de urbanism de epocă romano-bizantină, ce aparțin cartierului sud-estic al cetății Callatis. La sud de aceste construcții antice a fost cercetat zidul de sud al incintei callatiene, prevăzut cu un turn de apărare. Cercetările arheologice de salvare, derulate de specialiștii Muzeului de Arheologie „Callatis” Mangalia, au fost efectuate pe o suprafață de peste 1.000 de metri pătrați, după cum se precizează în cartea „Callatis – Mangalia. 2500. Micromonografie”.¹

Această parte a cartierului antic era străbătută de o stradă principală, orientată est-vest, cu o lățime de șase metri, pavată cu dale cioplite din calcar. Strada era prevăzută cu un canal de scurgere colector, construit din dale mari de calcar, în care se deversau alte canale mai mici, ce

faceau legătura cu clădirile sau curțile interioare, aflate la nord sau la sud de strada principală.² Atât lățimea, cât și adâncimea canalului principal de scurgere sunt de aproximativ un metru.

Pe baza monedelor descoperite, strada și canalul de scurgere au fost datate în secolul al VI-lea p.Chr. și începutul secolului al VII-lea p.Chr. La capătul de vest, strada principală se intersectează

cu un zid construit din blochete de calcar, legate cu pământ, iar la capătul de est este legată de o stradă secundară, orientată pe direcția nord-sud. În partea de vest a acestei străzi au fost cercetate: o curte interioară, o fântână și un bloc de parament cu o cruce incizată.

Construcțiile antice, aflate în partea de sud a străzii principale, au fost afectate de construcții moderne. Se observă vestigiile unor construcții romane cu subsol, datate în secolele V-VI p.Chr., resturile unor *dolia* (vase mari, confecționate din lut ars, folosite pentru păstrarea proviziilor), ceea ce ne determină să presupunem că aici exista un *horreum* (hambar public în epoca romană).³

În partea de est a edificiului cu subsol se află o altă stradă, unde a fost cercetată o fântână cu diametrul de 60 de centimetri și o stradă orientată est-vest, prevăzută cu un canal de colectare. Se poate observa că o

² Mariana Iancu, *Cum arată singurul hotel din România cu sit arheologic „all-inclusiv”*. Povestea fascinantă a ruinelor de 2.000 de ani păstrate intacte în http://adevarul.ro/locale/constantia/cum-arata-singurul-hotel-romania-sit-arheologic-all-inclusive-povestea-fascinanta-ruinelor-2000-ani-pastrate-intacte-1_55be3569f5eaafab2c2c054f/index.html.

¹ Valeriu Georgescu, Stoica Lascu, *Callatis – Mangalia. 2500. Micromonografie*, S.P. „Buc.-Noi”, Mangalia, 1995, p. 38.

³ Valeriu Georgescu, Stoica Lascu, *op. cit.*, p. 39.

parte a zidurilor ridicate în secolul al IV-lea p.Chr. au fost refăcute sau dublate. Construcțiile păstrează, în general, orientarea zidului de incintă al cetății.

În sectorul sudic a fost descoperit un mic edificiu termal, lipit de zidul de incintă al cetății, format din două încăperi, cu zidurile realizate din piatră de calcar și cărămizi de formă pătrată. Una dintre încăperi prezintă urmele unor instalații de *hypocaust* (sistem de încălzire subterană) și are podeaua formată din cărămizi mari. Cealaltă încăpere este reprezentată de o cadă de baie, de mici dimensiuni, tencuită, cu o adâncime de 65 de centimetri. Printre resturile construcției au fost descoperite fragmente de tuburi de apeduct și fragmente de amfore.

În partea de nord au fost cercetate: un pavaj construit din dale mari de calcar și o fântână cu diametrul de 65 de centimetri.⁴ Sub pavajul menționat s-a constatat existența unui alt pavaj, datat, cu o monedă descoperită aici, la începutul secolului al VII-lea p.Chr. Al doilea pavaj este din aceeași perioadă cu un alt canal construit din blochete de calcar, legate cu mortar și pavat cu țigle, care este legat de canalul colector principal.

Pentru realizarea unei stratigrafii complete cercetătorii au realizat trei sondaje, în care au apărut construcții din perioada elenistică, dar și materiale arheologice elenistice din a doua jumătate a secolului al III-lea a.Chr. Spre sfârșitul secolului al VI-lea p.Chr. cetatea decade, unul dintre principalele motive reprezentându-l atacurile popoarelor migratoare. Cetatea Callatis a fost definitiv distrusă ca urmare a atacurilor avarilor și slavilor, la începutul secolului al VII-lea.

⁴ *Ibidem*, p. 40.

Prin urmare, constatăm că în perioada romano-bizantină s-au realizat noi construcții, ce au afectat clădirile și străzile din perioadele romană și elenistică, fapt demonstrat de cercetările realizate, de-a lungul timpului, în întreg perimetrul cetății, dar și în acest cartier romano-bizantin, aflat lângă latura de sud a zidului de apărare a cetății Callatis.

În ultimii ani, lângă zidurile romano-bizantine din subsolul hotelului President am organizat, în spațiul special amenajat, diverse manifestări culturale-științifice prin care am promovat monumentele arheologice antice. Unul dintre proiectele culturale implementate în anul 2009 a fost vernisajul expoziției „Vinul”, organizat în colaborare cu Muzeul Național al Satului „Dimitrie Gusti” din București.⁵ Scopul acestui proiect a fost de a prezenta o istorie a vinului din antichitate și până în contemporaneitate.

Cu acest prilej, am expus artefacte antice din colecția Muzeului „Callatis”, printre care: amfore (vase din ceramică de mari dimensiuni, în care se păstra și se transporta vinul), *kantharoi* (vase de mici dimensiuni, cu două torți, cu ajutorul cărora se bea vinul), *oinochoai* (vase folosite pentru turnat vinul), reprezentarea în piatră a unor banchete etc, precum și exponate aduse de partenerii noștri de la Muzeul Național al Satului, destinate producerii, păstrării și consumului vinului în secolul trecut, cum

⁵ *Vinul, O istorie de două milenii* în <http://www.evz.ro/vinul-o-istorie-de-doua-milenii-862798.html>; *Vinul, expoziție arheologică la Mangalia* în <http://www.telegrafonline.ro/vinul-and-8221-expozitie-arheologica-la-mangalia>, Festivalul Callatis 2009, Expoziție Vinul în <http://www.ziuaconstanta.ro/comunicate-de-presa/muzee/festivalului-callatis-2009-expozitie-vinul-15530.html>, *Expoziție dedicată vinului* în <http://observator.ro/expozitie-dedicata-vinului-23811.html>, *Expoziția Vinul, la Galeriile de Artă President din Mangalia* în <http://m.cugetliber.ro/stiri-diverse-expozitia-vinul-si-8221-la-galeriile-de-arta-president-si-8221-mangalia-45395>.

ar fi: zdrobitor, teasc, butoi și diverse alte instrumente utilizate în domeniul vinificației, în satele românești.

În deschiderea vernisajului, eu am prezentat o scurtă istorie a vinului în perioadele: greacă, elenistică, romană și romano-bizantină și am descris artefactele antice expuse, iar dna dr. Paula Popoiu, directorul Muzeului Național al Satului „Dimitrie Gusti”, a vorbit despre producerea, păstrarea și consumul vinului în satele românești, în perioadele modernă și contemporană, după care a prezentat exponatele aduse de la București.

În anul 2012, în sala de conferințe a hotelului ridicat peste situl arheologic menționat, am organizat, în colaborare cu Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan” al Academiei Române, College de France și Muzeul de Istorie Națională și Arheologie Constanța, colocviul internațional intitulat: „Megarika. Noi cercetări cu privire la arheologia, epigrafia și istoria cetăților din Megarida și ale coloniilor megariene din Pontul Euxin”.⁶

La colocviu au participat oameni de știință din: Franța, Italia, Germania, Olanda, Israel și România, precum și șapte specialiști din Grecia, care au efectuat cercetări arheologice la Megara.⁷ Reamintesc faptul că cetatea Callatis a fost întemeiată la sfârșitul secolului al VI-lea a.Chr. de coloniștii doriene veniți din Heracleea Pontică, cetate care, la rândul ei, era o colonie a cetății Megara. Subliniez că cetatea Callatis a fost singura colonie megariană de pe teritoriul României, cetățile Histria și Tomis fiind întemeiate de coloniștii veniți din Milet.

Astfel, dintre cele 25 de comunicări prezentate în cadrul colocviului, șapte au aparținut unor oameni de știință care au cercetat, ani la rândul, cetatea Megara. Comunicarea pe care eu am susținut-o (împreună cu dr. Ion Pâslaru, dr. Alexandru Avram și dr. Mihai Ionescu) s-a intitulat „Remarques préliminaires sur le papyrus de Callatis” („Observații

preliminare asupra papyrusului de la Callatis”).

Printre celelalte activități desfășurate în perimetrul acestui sit arheologic mai amintesc expoziția de pictură „Anotimpuri printre ruinele cetății Callatis”⁸ și expoziția de fotografii aeriene „Oblic”⁹ – unde au fost prezentate și imagini înfățișând câteva cetăți antice și situri arheologice din Dobrogea. Menționez faptul că în ultimii ani au mai fost organizate multe alte evenimente în zona acestui sit arheologic, la care eu am participat nu ca organizator, ci doar ca invitat.

Așadar, prin inițierea și implementarea proiectelor culturale menționate am urmărit să promovez acest important monument istoric din Mangalia, atât în rândul specialiștilor în istorie, arheologie, etnografie, artă, fotografie etc (din țară și din străinătate), cât și în rândul unor diverse categorii de public vizitator. În prezent, situl arheologic nu poate fi vizitat, deoarece se efectuează lucrări de renovare în hotel și în restaurantul hotelului, dar, probabil, va fi redeschis odată cu reînceperea sezonului estival. Eu mi-aș dori ca, în colaborare cu noii proprietari ai hotelului, să organizez, și în continuare, noi activități științifice și culturale în perimetrul acestui sit arheologic. Prin derularea unor noi proiecte culturale, cartierul romano-bizantin al cetății Callatis, restaurat și conservat în urmă cu peste două decenii, va putea reveni în atenția publicului vizitator.

⁶ *Megarika. New Research on the Cities of the Megarid and the Megarian Foundations of the Black Sea: Archaeology, Epigraphy and History* în <https://lettre-cdf.revues.org/2678>, http://www.college-de-france.fr/media/denis-knoepfler/UPL1575020345071856753_Programme_Colloque_Megarika.pdf, https://www.academia.edu/2963458/D_Knoepfler_A_Robu_Presentation_of_the_M%C3%A9garika_Colloquium_July_2012_Mangalia_Romania_in_Lettre_du_Coll%C3%A8ge_35_2012,

⁷ *Colocviu internațional de arheologie la Mangalia* în <http://www.agerpres.ro/cultura/2012/07/06/colocviu-international-de-arheologie-la-mangalia-16-57-00>, *Colocviul internațional Megarika* în <http://www.cugetliber.ro/stiri-cultura-educatie-colocviul-international-megarika-137651>, *Epigrafiști de renume se întâlnesc la Mangalia* în <http://www.telegrofonline.ro/epigrafisti-de-renume-se-intrunesc-la-mangalia>, *Manifestare științifică internațională la Muzeul Callatis* în <http://observator.ro/manifestare-stiintifica-internationala-la-muzeul-callatis-151746.html>,

⁸ *Anotimpuri printre ruinele cetății Callatis* în http://adevarul.ro/locale/constanta/constanta-anotimpuri-printre-ruinele-cetatii-callatis-1_50ad05b17c42d5a6638da4b1/index.html, *Expoziția Anotimpuri, la Galeriile President* în <http://www.ziuaconstanta.ro/rubrici/actualitate/expozitie-anotimpuri-la-galeriile-president-52060.html>, *Expoziție de pictură la Mangalia* în <http://observator.ro/expozitie-de-pictura-la-mangalia-2-26002.html>,

⁹ *Expoziție de fotografie aeriană* în <http://www.telegrofonline.ro/expozitie-de-fotografie-aeriana>, *Vernisaj de fotografie aeriană organizat de Muzeul Callatis* în <http://www.ziuaconstanta.ro/comunicate-de-presa/muzee/vernisaaj-de-fotografie-aeriana-organizat-de-muzeul-callatis--07-05-2009.html>.

„Măine intru în al patruzecilea an...”

■ Vartan ARACHELIAN

Una dintre cele mai pasionante și mai nefericite povești de dragoste la vreme de război a fost între marea actriță Marietta Sadova, după ce avea să-l părăsească pe Ion Marin Sadoveanu, și fiul ilustrei familii constănțene Acterian. Haig era fratele mai mare al lui Arșavir și al lui Jeni. După ce terminase Conservatorul, Haig urmă un lung periplu european asistându-i în activitate pe cei mai importanți regizori ai perioadei interbelice. Reîntors în țară, avea să fie impus ca un pionier al modernizării teatrului autohton. Rebeliunea legionară îl va găsi în postura de director general al Teatrului Național. Din balconul Teatrului Radu Gyr avea să țină o cuvântare incendiară îndreptată împotriva Conducătorului statului. După înăbușirea revoltei, printre cei arestați și condamnați avea să fie și directorul acestei instituții. Deși apărât la proces de către Ionel Teodoreanu, Haig avea să înfunde pușcăriile. La puțină vreme după începerea războiului, pentru cei găsiți vinovați de justiția antonesciană avea să apară ca o șansă de grațiere cererea de a merge voluntar pe front.

x

Marietta Sadova, exasperată de tergiversările militarilor, ca o adevărată Walkirie, luă cu asalt numeroasele cabinete ale Mareșalului, cabinete care dublau ministerele militarizate. Nu reuși să ajungă la Ion Antonescu, dar memoriul ei reuși. Deținem o copie. Este datată 13 noiembrie, textul, ordonat pe

O mare actriță, Marietta Sadova

o coală de format mare, A3, e redactat cu un desen al literelor care identifică o personalitate foarte puternică, energică în tot ce întreprinde. După complimentul circumstanțial, de câștigare a Conducătorului - „apelez la bunăvoința domniei voastre, pentru că știu că în toate cazurile dificile ați avut o soluție dreaptă”- Marietta Sadova Acterian îi înfățișează situația actuală a soțului ei „care urma să beneficieze încă din februarie 1942 de suspendarea pedepsei acordată prin Decretele-Lege nr. 652 din 15 iulie 1941 și nr. 94 din 5 februarie 1942. Însă nu numai că n-a fost pus în libertate odată cu ceilalți din același proces cu el, dar i se mai dă acum un dureros supliment de pedeapsă prin aplicarea Legii ofițerilor din 30/III 1937, care prevede ridicarea gradului ofițerului ce a suferit o condamnare, neluându-se astfel în considerație

Decretul 652/1941, care prevede categoric că efectele suspendării se întind și asupra pedepselor complimentare sau accesorii considerațiunii. Or, Ministerul Armatei a comunicat Marelui Stat Major că locotenentul Acterian G. Haig urmează să fie trimis pe front ca simplu soldat. Având convingerea, că așa cum mi-ați făcut mie dreptate - lipsindu-mi doar prilejul de a vă arăta recunoștința mea, cu toate încercările mele repetate de a obține o audiență - vă rog din suflet, domnule prim-ministru, să puneți capăt prin bunăvoința domniei voastre unei suferințe evitând astfel umilirea unui ostaș hotărât să-și servească patria.” Mareșalul cere directorului militar de cabinet, lt.-colonel R. Galin, să-l informeze în cel mult 72 de ore asupra situației lui Haig: 1. de ce a fost condamnat la 12 ani?; 2. dacă beneficiază de avantajele acordate de lege, dacă nu, care ar

fi motivele; 3. dacă beneficiază de avantajul ca „efectele suspendării se întind și asupra pedepselor complementare sau accesorii condamnățiunii”.

În sfârșit, a doua zi, Directorul Justiției Militare, general magistrat Stroia, prezintă vicepreședintelui Consiliului de Miniștri, Mihai Antonescu, răspunsurile cerute de fuhrerul român. Ele reiterează dezlegarea legală: „Numitul făcând parte din Regimentul 1 Grăniceri - unitate ce a fost mobilizată în armata de operațiuni - beneficiază de suspendarea executării pedepsei...” Mihai Antonescu ordonă, ca „f. urgent” să se comunice decizia petiționarei...

La 22 decembrie 1942, abia după cinci săptămâni, Haig Acterian e liber să „beneficieze de 10 zile de permisie, ca și ceilalți condamnați eliberați în aceeași categorie până în prezent”. Dar stai, la loc comanda! Gradul său - locotenent în rezervă - e un nou motiv de contestare. Începe o corespondență care prelungește cu alte câteva săptămâni eliberarea din închisoare. Mareșalul, ca să nu mai fie excedat cu dilema mărunță, cu destinul unui pușcăriaș - a fi sau a nu fi locotenent? - nu mai e ținut la curent. E lesne de bănuieț suferințele pe care le prilejuiește așteptarea familiei Acterian. Mai ales că nu-i poate fi indiferent rangul militar cu care va pleca pe front. N-are încotro: se hotărăște să accepte ca o fatalitate - cine? de ce? - să fie degradat și, după zece zile trăite, bănuim, într-o exaltare maximă alături de soție și de cei dragi, vor urma scrisorile cazone, semnale că există/încă trăiește undeva/niciunde, cum cere cenzura de război, sold. Acterian Haig Reg. 23 inf., Bat. II Comp. 5 Oficiul Poștal Militar nr. 176.

Din păcate, semnalele sunt și rare, și nesemnificative sub raport existențial; ce să-i faci!, când bubuie tunurile, nu-ți rămâne decât să taci și să te rogi: „Dă, Doamne, în altă parte...” După ce se prezintă la Călărași, în Ialomița, unde se zicea că ar fi regimentul său, este îndrumat spre linia frontului. 17 martie 1943: „În tot timpul călătoriei, până când mi-am ajuns regimentul, gândurile mi-au alergat acasă, așa că acest dublu drum, spre răsărit și spre apus, s-a răsucit pe monotonia spațiului parcurs. Am străbătut cu o totală lipsă de interes această distanță cu oameni și vite nivelate, standardizate. Am trecut printre moldoveni, ucraineni, tătari, greci și iată-mă... într-un sat armenesc. (...) Călătoria m-a oboșit. Nu mai am sprinteneala tinereții. Măine intru în al patruzecilea an. Mulțumesc lui Dumnezeu, sunt sănătos. M-a impresionat mama și nu încetez să-mi amintesc

Haig Acterian

scena tragică a revederii noastre. Am avut conștiința că peste vâul căzut pe ochii ei mă vedea... Sunt îndurerat că nu mi s-a dat prilejul să stau mai mult cu ea...” 27 martie 1943: „Mă aflu singur,

Marieta și Haig

din ce în ce mai singur, singur chiar într-un dialog sau în mersul instruit al plotonului. Gândurile mele pornesc de la tine, și o lume ciudată își face loc, o lume fără depărtări, care nu e nici frumoasă, nici urâtă, dar în orice caz nu asta e a mea și a ta.” 9 aprilie 1943: „Scumpă Maricică, am ajuns... Sunt într-un adăpost ca în spectacolul Journey-s End mereu bate cu valuri mari în țărmul pe care-l păzim. (...) Dorul de tine și de casă, de țară crește mereu. Îmi închipuiesc mereu că te am în față, de fapt ne desparte latul acestei ape mari lângă care m-am născut.” (Constanța- n.n.) 23 aprilie, Vinerea mare a anului 1943, din care am mai citat, iată un alt fragment care-l trădează pe fiul mării: „Nostalgia rusească o fi ceva boală a sângelui, dar, crede-mă, nu se află în realitatea peisajului. Turgheniev o fi bălțat cu sufletul său întinsul rusesc. Probabil că din sărăcia asta crește bogăția. Nu-mi place nimic pe aici. Probabil sunt mai

puțin occidental: nu am lăcomia acestui unendliche Raum..." (în germană: spațiu nesfârșit- n.n.) Din scrisoarea din sâmbătă, 1 mai, reușește să strecoare prin furcile cenzurii cazone o șaradă geografică. Din care nu înțelegem decât că ar fi pe Peninsula Taman. Ultimul semnal e datat miercuri, 28 iulie 1943: „Maricica mea, văd din scrisorile tale că nu mă poți plasa în imaginația ta, în noua realitate din care fac parte. Vei fi aflat din scrisorile mele anterioare între timp ce e cu mine. Totul e să nu-ți faci griji. Dumnezeu ne va ajuta să ieșim cu bine din această încleștare.(...) Ți-am descris păduricea, vâlceaua, izvorul și lăcomia proiectilelor îndârjite. Am o încredere totală în soarta pe care numai Dumnezeu o știe...” Apoi se așternu tăcerea prevestitoare de nenorocire... Probabil că scrisoarea oficială privind soarta lui Haig parveni mai repede familiei, decât documentul pe care l-am găsit în arhiva Securității, datată zece săptămâni mai târziu. Comandantul Regimentului 23 Infanterie, lt.col Niță Gh. Ion, „are onoarea” în 26 noiembrie 1943 de a înștiința Secția I a Marelui Stat Major „că soldatul reabilitat Acterian Haig, ctg. 1926, a fost dat dispărut pe situația zilei de 8 august 1943 în luptele din Cuban. Nu i s-a cerut reabilitarea”. Actul e contrasemnat de... Comisar

Fișa de la CNSAS a Marietei Sadova

special (?) cpt. Ilie Marcu.

Nu știm dacă familia lui a încercat sau nu, așa cum vor face frații mamei mele după dispariția la Cotul Donului a mezinului Garbis, să solicite Crucii Roșii Internaționale ca să-i dea de urmă în URSS. Da sau nu, încercare infructuoasă, de regulă, deși aveau să circule, mulți ani după război, fel și fel de legende despre regăsiri spectaculoase de oșteni dispăruți care, fără excepție, își luaseră vreo hazeaică de lângă care nu vroiau să se desprindă nici în ruptul capului, pentru a se repatria. Nu știm dacă mai avea cine să se agite imediat după război! Arșavir, cel puțin, era un număr în noul înființat

gulag românesc! Ce știm e grija cu care Securitatea se interesa de existența lui Haig, în februarie 1954, după ce fratele Arșavir abia fusese scos din prima pușcărie comunistă. Nu știm ce se ascundea sub numărul 31/001666338 care cerea Direcției a VII-a Ministerului Afacerilor Interne „investigații asupra numitului Acterian Haig.” Locțiitorul șef maior C. Garabedian îl caută prin surse oficiale și prin „surse ocazionale” (un anume A.E.) dar nu-i dă de urmă. De-ar fi fost în viață și „reabilitat” ar fi cunoscut gulagul. Cu un plus de pedeapsă pentru participarea pe frontul din Răsărit...

Despre autor

Vartan ARACHELIAN. Născut la Constanța, la 21 octombrie 1936, reputat publicist de televiziune.

Membru al Uniunii Cineaștilor din România (1981) și al Uniunii Scriitorilor (1980). A publicat peste 25 de volume printre care „Aventurile originalității” (Editura Tineretului, 1967), „Cum învățăm să trăim”(Editura Politică, 1968), „Vorbește-mi de dragoste” (Editura Eminescu, 1970), „Toamna pătimirii noastre” și „Duminică după infern”(Editura Eminescu în 1979 și, respectiv, 1981), „Mărturisiri-Convorbiri cu Corneliu Coposu” (Editura Anastasia, 1991 și o a doua ediție la Editura Humanitas, 1996, a treia ediție în 2014 la Fundația Alianța Civică), „Cuvântul care zidește” (Editura Roza Vânturilor, 1992), „Revoluția și personajele sale”(Editura Nemira, 1998), „Măștile puterii” (Editura Ex-Ponto), „Noaptea bastarșilor”, Siruni - odiseea unui proscris, Editura Niculescu, 2011, Numele și umbra, Editura RAO, 2011, Noi și fantomele istoriei, „Chestiunea armeană” în arhivele diplomatice române din Turcia, Editura Ararat, 2014, Un sfert de veac de la Revoluția română, O istorie subiectivă, Editura Polirom.

Înșirând pe sfoara timpului amintiri de la nunta măcăi¹ Parascovia

■ Stela MAZURU, studentă

Există un loc pe lumea asta unde timpul devine neputincios – casa bunicilor, care se află într-un mic sat din raionul Ungheni, Republica Moldova, Teșcurenii. Acea casă e un fel de mașină a timpului, care-mi permite să fac o incursiune în trecut. Mă întorc de fiecare dată, cu mare drag, la bunici pentru a coborî cu ei în subsolul zilei de ieri, acolo găsesc o energie neasemuită pentru a urca în podul zilei de mâine. Pe *lejanca*² lor se țin cele mai frumoase povești din amintiri.

Ca între fete, cum se spune la noi, am rugat-o pe bunica într-o zi să-mi povestească despre nuntă, mâine-poimâine mă voi mărita și eu. Astfel, consider mi-ar prinde bine să cunosc frumoasele tradiții de nuntă.

O întreb pe măca Parascovia la ce vârstă s-a măritat și, în acel moment, fața ei parcă s-a luminat. Chiar dacă trecerea anilor și-a lăsat aprența pe chipul ei, bunica și-a păstrat trăsăturile ce-i defineau frumusețea în tinerețe. Ca de fiecare dată, când îmi povestește ceva, și-a pus mâinile pe genunchi, la fel ca un copil în clasele primare, și mi-a zis, cu o voce pătrunzătoare și suficient de puternică pentru vârsta ei: „M-am căsătorit în 1960, socoate și tu, 1960- 1938, aveam 18 ani”. Calcula contemplativ, iar eu mă uitam la ea cu uimire și, în sinea mea, mi-am zis: „Cum străbate ea cu gândul, în acea clipă, 56 de ani?” Eram curioasă să știu cum se simte un om la vârsta ei când derulează înapoi secvențele

vieții. După câteva secunde de tăcere, o rog să-mi spună câți ani avea bunelul. „*Tătăcățul*³ era cu 5 ani mai mare decât mine, avea atunci 23 de ani. Pe vremea noastră era ceva normal *să se ia*⁴ tinerii la asemenea vârstă. *Fată mare* era fata de la 17- 21 de ani, dacă întrecea limita și nu mai era întrebată i se spunea *fată bătrână*, iar băiatului i se spunea *flăcău* când avea vârsta cuprinsă între 18-25 de ani (chiar 30 ani), apoi era numit *stătut*. Eu m-am măritat la timp. Înainte, era la fel ca în zilele noastre? Adică, se cunoșteau tinerii, ieșeau o perioadă? o întreb. Păi, cum altfel? Sigur că ieșeam la întâlnire, mi-a răspuns bunica mirată că nu știu. Tare mult n-am fetit, aproape un an, noi ne-am luat din dragoste, față de alții care se luau după voia părinților. La mine n-a fost așa, când a venit să mă ceară, *la pețit*⁵, străbunelul tău Pavel a zis: „Am un cârd de fete, noi eram șapte fete și doi băieți în familie, pentru ce să le țin? Da pe mire nu-l caut de frumos sau de avere, principalul e să se înțeleagă”. La alții făceau nazuri părinții, se fandoseau că-i urât, că nu-i harnic, că n-are avere. Erau unii tare nagâțoși când târguiau averea și zestre. Eu n-am fost o floare greu de smuls din pământ. Când vine la pețit, starostele spune un fel de fabulă despre o floare care se poate ofili în grădina gospodarului și este cerută pentru a fi schimbată ca să nu se ofilească, ci să rodească: „Căci am venit cu târnăcoape de argint/ Să

scoatem Floricica din pământ.../ S-o sădim la împărat în grădină/ Că acolo să-nflorească...”

După pețire, am făcut *logodna/ înțelegerea*⁶. Socrii mei și câteva neamuri au venit la noi acasă, mama a făcut o masă mare cu bucate și țin bine minte că a făcut și *găluci*⁷, cu toate că era interzis, mă rog, se spunea că, dacă faci găluci la logodnă, viitoarea nevastă va primi pumni, dar văd că în 56 de ani de când ne-am luat nu mi-a dat niciunul. La logodnă, care se face numaidecât acasă la fată, cuscii se înțeleg unde vor trăi viitorii miri, cât de mare să facă nunta, cine și ce dă pentru nuntă. Tot atunci, dacă n-au găsit înainte, se propune cine vor fi nuni, aceștia trebuiau să fie din partea mirelui. Tot la logodnă se stabilea ziua nunții. La noi n-au fost probleme, s-au înțeles repede. La scurt timp *am prins*⁸ și nunii. S-au mai auzit prin sat cazuri când la logodnă se aducea alta în locul fetei de măritat în fața tânărului și a rudelor. Unii mai făceau și glume, în loc de fata aleasă de flăcău, prima dată i se aducea o bătrână deghizată, dar s-a întâmplat să i se aducă mirelui o altă fată, cea mai mare din casă, care era urâtă și îi trecuse vremea măritişului. Părinții fetei au zis: „Uite, aceasta-i fata de măritat, noi alta nu avem pentru măritiş”. Băiatul, părinții lui și rudele au rămas uimiți, dar, până la urmă, a avut loc logodirea. Flăcăul a luat „fata bătrână”, iar fata cea tânără și frumoasă s-a măritat mai apoi cu altcineva.

O altă rânduială a nunții era dusul fetei acasă la mire sau dusul zestre. Într-o căruță, părinții mi-au așezat toată zestre: cămăși, lenjerie de pat (cearșafuri, fețe de perne), preșuri, covoare din lână țesute, fețe de masă, ștergare, prosoape, așternuturi etc. Deasupra lăzii erau așezate perne, plapume, prosoape frumos brodate, în zestre mai intra și sofca. Eu m-am suit deasupra și am mers așa până acasă la socri să mă vadă toată lumea. Am fost plimbată în fala satului în căruță, așa era, trebuia să vadă toți cu ce zeste se duce mireasa la mire.

Într-o vineri am făcut cununia. Nunțile se începeau duminică pe la ora 14:00 și se terminau luni seara. Alții făceau nunta în *povârneț*⁹, noi am făcut-o în Casa Mare a socrilor mei.

Înainte de nuntă era gătitul miresei și al mirelui. Prietenele miresei se adunau la ea acasă, iar prietenii mirelui, la el. Îmbrăcarea mirelui și a miresei avea loc aproximativ în același timp, mirele, înconjurat de flăcăi, își punea costumul de nuntă, iar mireasa era ajutată să se gătească de către *druște*¹⁰.

Pe urmă, a venit mirele la mine să mă ia la nuntă, însă, cum era primit, trebuia să fiu răscumpărată. Acest obicei însemna ca o soră mai mică să pună cuțitul în ușa și să zică: „Dacă mi-i da sutița/ Ți-oi da pe lelița”. Pe mine m-a răscumpărat cu câteva copeici, așa se făcea simbolic. După ce m-a luat de acasă, cu alai de vornice și druște, cu muzică, ne-am dus să poftim nunii.

Soacra mică (mama miresei) *lega*¹¹, dacă era mai înstărită, toată nunta sau *însemna*¹² numai cele mai importante rude din partea mirelui. Atunci, mama mea a legat cât a putut, a venit cu un sunduc de prosoape

cu *horboțică*¹³, pe care le-am făcut eu și surorile mele. Când s-a adunat oastea mare (rudele socrilor mari), oastea mică (rudele socrilor mici) și oastea nunului, înainte de a trece la masă, un bătrân a spus *iertăciunea*¹⁴, iar noi ne-am pus în genunchi în fața părinților și le-am cerut iertare, apoi le-am sărutat mâna. Un vornicel poftea nuntașii la masă mare: „V-a poftit cuconul mire/ Și cucoana mireasă/ Cuconul nun/ Și cucoana nună/ Să faceți cale și plăcere/ Până la masa mare”.

Toată noaptea, până hăt a doua zi seara, lumea se veselea, dansa și mânca. Era lume bună, de treabă, pe vremea ceea, mai voinică. Veneau neamuri multe, nuntă mare s-a făcut, am avut vreo 40 de perechi (80 de persoane). Ținea veselia mult, cât mai puteau și lăutarii: un moșneag cu *armoniu*¹⁵ și toboșarii.

În toiul nunții se mai făceau jocuri, erau puse vreo patru fete în rând, cu spatele, printre care și eu, iar mirele, legat la ochi, trebuia să ghicească care e mireasa. Nu mai era cine știe ce ghicit, toată lumea îi șoptea: „E a treia, e a treia!”.

Dimineața, lumea se ducea să hrănească animalele, apoi se întorcea și iar nunteau. La sfârșit, noi turnam apă dintr-un ulcior și nunii își spălau mâinile, după care se trecea la închinat, puneam fiecare cât putea. Apoi, era dezbrăcatul miresei, nuna îmi scotea *fataua*¹⁶ și i-o puneam unei druște, iar pe mine mă îmbrobodea cu o basma și-mi puneam o *pestelcă*¹⁷. În acest timp, se interpreta cântecul miresei, un cântec de despărțire a miresei de fete, de joc, de părinți, de surori, „de grădina cu flori”. Acesta se chema „la-ți mireasă ziua bună”. Eu, mama și surorile plângeam, deoarece treceam în rândul nevestelor. Luni, spre

seară, duceam nunii acasă, tot cu o căruță, cu muzică, cu neamuri, cu vornice și druște care chiuiău.

A doua zi, venea lumea *La zeamă*¹⁸, am făcut cu mama soacră un ceaun mare de zeamă, iar la o săptămână ne duceam *La plăcinte*¹⁹, n-am avut voie să mă duc până atunci acasă la părinți, am stat numai la mire. Cam așa erau nunțile. Se ținea cu sfințenie rînduiala. Erau tradiții și obiceiuri frumoase. S-au mai păstrat și acum câteva, dar puține. Nu se mai fac nunțile de altădată.

Ascultând-o pe bunica, a început să-mi fie dor de lumea purtată acum doar în sufletul ei. Imaginându-mi toate ritualurile nunții și cerimonialul nupțial propriu-zis, jinduiam în sinea mea deja să joc la o astfel de nuntă, dar au trecut timpurile frumoase de odinioară.

Glosar:

1. *măcă/ mămăcă* – bunică
2. *lejancă* – suprafață amenajată pe cuptor pe care se doarme
3. *tăcă/ tătăcă* – bunic
4. *a se lua* – a se căsători
5. *la pețit* – cererea în căsătorie
6. *logodna/ înțelegerea* – obicei tradițional la care se întâlneau mirii, părinții pentru a pune la care nunta
7. *găluci* – sarmale
8. *a prinde nuni* – acasă la viitorii nuni, cu vin și busuioc, pentru a-i ruga să devină părinți spirituali ai tinerilor
9. *povârneț* – cort special amenajat în care se făceau nunțile pe vremuri
10. *druște* – fete care însoțesc mireasa la cununie
11. *a lega nuntașii* – a lega cu prosoape brodate participanții la nuntă
12. *a însemna* – a lega cu prosoape rudele
13. *horboțică* – dantelă croșetată
14. *iertăciune* – orăție rostită de un bătrân în timpul *iertăciunii* (act ritualic care reprezintă trecerea miresei între neveste)
15. *armoniu* – instrument muzical cu claviatură, asemănător cu orga
16. *fataua* – voalul miresei
17. *pestelcă* – șorț
18. *La zeamă* – adunarea rudelor la masă a doua zi după nuntă
19. *La plăcinte* – prima vizită a miresei acasă la părinți

Biserica și școala din Ghiuvenlia de altădată

■ Lavinia DUMITRAȘCU

La o primă vedere, doar oamenii mor. Rămâne, un timp cel puțin, amintirea și pomenirea lor. Doar personalități sunt păstrate în memoria colectivității, cercetate și puse în valoare de specialiști.

Dar, și localitățile dispar. Din diverse motive. Din păcate, din unele dintre acestea nu rămâne nici măcar memoria.

După campanii de salvare a memoriei satelor, comunelor și orașelor românești, începute cu cea a lui Spiru Haret, la început de secol XX, s-a ajuns, din nou, în ultimii ani, la cercetarea istoriei localităților, chiar și din necesitatea de realizare a planurilor urbanistice zonale. Din păcate, din lipsă de timp sau de interes, cercetătorii nu apelează la monografiile vechi – de început și de mijloc de secol XX -, găsite în arhive și biblioteci bucureștene și locale, în cele ale fostelor școli normale – licee pedagogice – lucrările de absolvire a învățătorilor sunt, de multe ori, monografii.

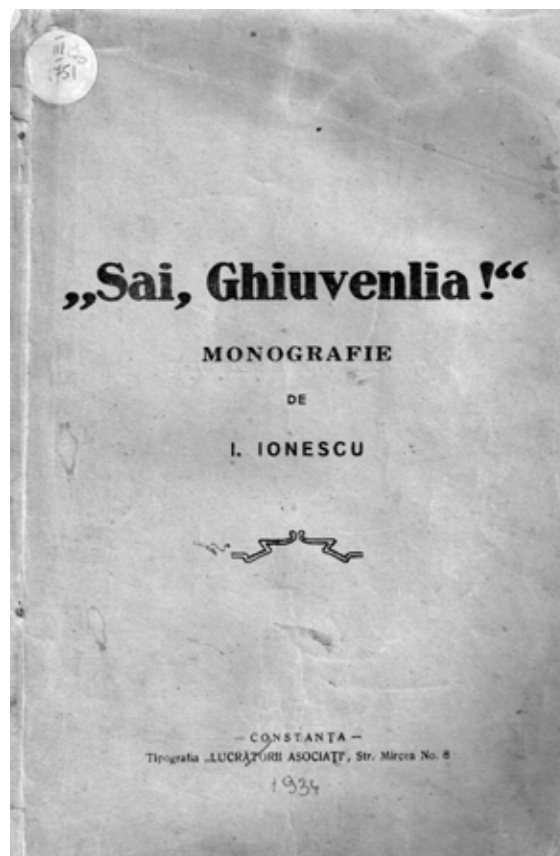
Mă opresc, pentru paginile acestei reviste, la o monografie a satului Ghiuvenlia/Chirnogeni de azi, județul Constanța, din 1934, realizată de învățătorul Școlii „Complementare tip. Maritim Constanța”, Ion Ionescu. Volumul, apărut la Tipografia „Lucrătorii Asociați” din Constanța, este găsimil la Biblioteca Județeană „I.N. Roman” Constanța. Exemplarul este cu atât mai valoros cu cât dedicația autorului se îndreaptă către Eufrosina Mironescu – prima directoare a Școlii Normale din orașul de la malul mării – și, probabil, soțului acesteia, „în semn de admirație pentru cel mai puternic exemplu”. Datarea dedicației: 24 ianuarie 1935.

Nu voi face o prezentare a volumului – care merită neapărat studiat și pus în valoare -, ci mă opresc doar la „stâlpii” satului românesc: biserica și școala.

Comuna Ghiuvenlia se află în sudul județului Constanța, în Podișul Cobadin, la o distanță de 69 km de Constanța și la 35 km de Mangalia.

Biserica din Ghiuvenlia, înființată în 1900, poartă hramul „Sf. Gheorghe” și, avea, la data scrierii monografiei, 400 de enoriași, care au făcut danii pentru această construcție. Era construită din piatră și acoperită cu tablă.

Conform inscripției bisericii, aceasta a fost realizată după planurile cunoscutului inginer

arhitect D. Bănescu¹, fiind construită de antreprenorul Ștefan Costa Calfa.

Stilul arhitectonic este cel bizantin. Învățătorul, autor al monografiei, descrie biserica din acest punct de vedere – se vede că avea cunoștințe în domeniu: „Plan trilobat, formă de cruce, fără proeminența proscomidiei și a diaconiconului în plan. Sâmburele semicircular, cu arcade duble. Turla mare cu bolta pantocratorului sferică. Pereți octogonali. Baza turlei, cu pandativi uniți și circulari. Naos drept. Porticul nu se deosebește de corpul bisericii. Sunt trei turle. Exteriorul, sumar zugrăvit.”.

Pictura, realizată în 1903, în stil neobizantin, este făcută în ulei, ornamentația fiind redusă și „fără caracter: spații libere. Personajele sunt tratate clasic: proporția 7 capete”. Autorii ei sunt pictorii I. Jarma și Duratzo. Restaurarea acesteia a fost făcută, în 1926, de pictorul Iliescu.

Clopotnița a fost inaugurată în 1910. Antreprenor: Teofil Apostol.

¹ După planurile arhitectului D. Bănescu a fost ridicată și Biserica „Nașterea Maicii Domnului” din Murfatlar.

Singura „avere” a bisericii este o Evanghelie, „cu scoarțe de metal cizelate” și 10 ha teren de cultură. N.T. Negulescu, prefectul Constanței, în lucrarea sa *Județul Constanța. Anii 1916 și 1922/923. Expunere prezentată Consiliului Județean...*, din 1924, specifică faptul că, în timpul Primului Război Mondial, a suferit stricăciuni, în 1922 nu fusese reparată. Aceasta explică restaurarea din 1926.

Biserica din Ghiuvenlia

Școala din Ghiuvenlia a fost construită tot în 1900, după modelul Casei Școalelor, pe o temelie de piatră, fiind acoperită cu țiglă. În anul în care este scrisă monografia, aceasta avea trei saloane de clasă, două coridoare și o cancelarie. Clădirea era completată cu locuința directorului, care era compusă dintr-un antreu, un dormitor, o sufragerie și o bucătărie. În proprietatea școlii, intra și o grădină de aproape un

ha, lângă aceasta și 10 ha de teren arabil.

De asemenea, școala avea o bibliotecă, cu 300 volume, donație a lui I. G. Bibicescu din Turnu Severin.

Dintre cei 345 de elevi de vârstă școlară, frecventau cursurile doar 246. Un accent important se punea pe lucrul manual. Școala

avusese și un atelier de tâmplărie, care, din păcate, fusese desființat în 1925, din lipsă de materiale și de local. Dar, în incinta instituției de învățământ, exista și un muzeu școlar aflat la început.

Activitatea școlară era completată de Căminul cultural „Învățător Tr. Ștefănescu” și de cercurile culturale învățătoresți.

Din cele relatate de învățător, locuitorii comunei s-au confruntat cu lipsa de cadre didactice. În 1920, a venit un învățător care a rămas la Ghiuvenlia doar un an. Drept urmare, „*ghiuvenlienii*” au făcut apel la autorități și la presă. A venit „*o pereche de învățători cum rar se mai întâlnesc astăzi...și cu soția lui, o bucovineancă toabă*

de carte și de bună cuviință, amândoi închinați școlii și nu politicei.”. Au fost mutați și aceștia. În Cadrilater. Școala a rămas, din nou, doar cu cărțile și rechizitele necesare desfășurării procesului de învățământ. „*Cei trei sute cinci zeci de copii bat drumurile satului*”, iar autoritățile Ghiuvenliei – drumul Bucureștiului. Au reușit să-și aducă înapoi învățătorii, spre bucuria țăranilor, care le-au pregătit o primire deosebită.

Școala a fost inspectată de ministrul Instrucțiunii Publice, dr. Constantin Angelescu, care a rămas foarte plăcut impresionat de ceea ce a găsit în școală și a remarcat: „*Învățătorule! Trăiești aici ca un domnitor!*”. Dascălul i-a răspuns: „*Nu! Ca un pașă, Excelență!*”. Ministrul i-a medaliat pe cei doi învățători cu „*Răsplata muncii*” cl. I pentru învățământ. Nu știm cine au fost învățătorii, dar cuvintele de laudă aduse de un ministru unor dascăli de țară din Dobrogea merită reținute.*

Ghiuvenlia de atunci este Chirnogeni de astăzi. Despre această localitate s-au mai scris monografii. Dar, parcă, în niciuna dintre cele pe care le-am citit nu am găsit „sufletul” pus de învățătorul Ion Ionescu în scrierea sa.

Primăria Ghiuvenliei și tineretul la joc, în fața ei

CRĂCIUN '50

■ George ALBUȚ ASTALĂȘ

A fost odată ca niciodată o lume miraculoasă, în care mi-am trăit povestea copilăriei, o lume despre care îmi voi aminti mereu, populată cu personaje dragi mie, ce au trăit, un timp, alături de noi, dăruindu-ne cu grație o părticică din sufletul lor, pentru a se reîntoarce, în grabă, pentru totdeauna, în poveste...

Era în anul 1950, în seara de Ajun, așa mai devreme, când încă misterele nopții binecuvântate de Crăciun nu se înfiripaseră, deși luna, subțire ca o seceră îndelung ascuțită pe tociță, apăruse în colțul cerului, strălucind distant și rece, în așteptarea stelelor ce ezitau parcă să răsară. În casă era bine, mirosul cozonacilor ce tocmai fuseseră scoși din cuptor ne învăluia cu dulcele vanilat al aromelor pe care numai mama le știa potrivi. Din colțul meu, mai la fereală, urmăream cum Aurelia și Virginica împodobeau bradul, sporovăind de zor despre de ale lor, probabil despre liceenii de la "Eminescu"; drept să spun subiectul nu mă interesa, ci mai degrabă mersul migăloasei lor întreprinderi, ca nu cumva să pierd momentul când vor ajunge la bomboanele de pom, din care vroiam musai să fur una-două, după care puteam să mă pregătesc de purces la colindat, împreună cu prietenășul meu din vecini, Nelu Giurgiu. Deocamdată, fetele ningeau cu fulgi de bumbac pomul, prindeau în ramuri lumânările și artificii, nuci, multe nuci, poleite din timp cu bronz auriu și argintiu, ici colo câte un măr ionatan sfidător de roșu, amintind prin prospețimea

lui de vara atât de departe acum... Ingerași și Moși Crăciuni, litografați pe hârtie lăcuită, ghirlande împletite de cele două fete surori, cu îndemănare și fantezie, din hârtie creponată, și câte și mai câte mărunțișuri decorative, ingenioase precursore ale "decorațiunilor" de astăzi, urmau la rând, pentru a fi așezate în pomul de Crăciun. Desigur, nu lipseau figurinele de turtă dulce, covrigeii și alte minunații, amintind toate, prin modestie și improvizație, că nu eram încă departe de războiul ce năruise lumea în sărăcie, fără a putea ucide în cei rămași bucuria sărbătorii, dorința de mai bine... Bomboanele "salon", vrăjite din zahăr cu esențe pe plită și apoi tăiate cu meșteșug, răcite în tavă în cămară, pentru a fi ambalate la final în foițe albe și staniol, erau, desigur, partea cea mai atractivă a momentului, de ciocolată doar auzisem, nu aveam cum să-i duc dorul, ca de alfel și portocalelor, care, oricum, nu creșteau prin grădinile orașului meu cu nume de sat.

De acum era seară bine, așa că puteam porni colindatul la casele de prin vecini, oricum nu prea departe de noi, o stradă-două, de ajuns pentru niște țânci, neobișnuiți cu întunericul nopții și care nu doreau să intre în zonele de conflict, cum am zice astăzi, unde te puteai aștepta la întâlniri neprietenoase, cu alți colindători, mai numeroși și mai mușchiuloși, ce puteau chiar să-ți tragă câteva

Fotografie din colecția
Dumitru Galavu

scatoalce și să-ți strice steaua atât de frumoasă, dar fragilă, meșterită și împodobită de tata, mare meșter al momentului. Deși repetasem cu sârg, împreună cu Nelu, de o bucată de vreme, câteva colinde de repertoriu pentru noi, începeam cântatul, cu destulă emoție și timiditate, oprindu-ne mai întâi la casa domnului Sasu, casă pricopsită, de fost comerciant, unde gazdele, în vârstă și fără copii, ne primeau încurajator de bine, dăruindu-ne și cu dulciuri și cu bănuți. Urmau, apoi, casele dascălilor noștri, în frunte cu cea unde trăia numeroasa familie a învățătorilor noștri, domnul și doamna Bilț, după care poposeam la Mureșeni, la familia Pinte, părinții Virginicăi, "sora" surorii mele Aurelia, cele mai nedespărțite ființe ce le-am văzut vreodată. Ei urmau să vină la noi, mai târziu seara, că noi aveam radio, dar, oricum, vor aduce, și ei, patefonul și discurile îndrăgite și, desigur, niscaiva bucate

regățenești, doamna Pinteia fiind "răgățancă" și mare meșteră a sarmalelor. După încă o tură pe la alți cunoscuți, la doamna Toader, o bucureșteancă rătăcită cu soțul prin cele părți ale Sătmăruului, oameni buni și săritori la nevoie cum rar mi-a fost dat să văd, și la familia Csengeri, unguri trăiți în tinerețe în București, și la mai câte alte case primitive, răgușiți de cât cântasem Trei păstori se întâlniră..., colindul cel mai drag nouă, ne retrăgeam la casele noastre, nu înainte de a împărți frățeste agoniseala.

Ajungeam acasă tocmai bine ca să fiu de față la sosirea celor câțiva oaspeți – câți puteau să-și permită părinții mei, la modestia casei și a bugetului... Oricum, masa era îndeajuns de plină, casa, așa micuță cum era, strălucea de curățenie, mama se îngrijise de toate, vinul adus de unchiul Pișta din Rătești iriza îmbietor în canceu, așa că petrecerea putea să înceapă, și chiar începea. Mama Veronica, Veroanca cum îi spuneau frații și surorile ei, era o bucătăreasă măiastră, crescută la vatra celor trei bucătării din satul ei româno-șvabo-maghiar. Plăcinte cu brânză, cârnați, friptură de gâscă, jumări și ficat de la aceeași zburătoare îndopată cu sânge, timp de mai multe săptămâni, cu grăunțe de porumb tăvălite bine în ulei, răcături de porc și alte minunate feluri, cum n-am mai gustat de multă vreme... Cozonacii cu nucă și cei cu mac împreună cu tortul doamnei Pinteia încheiau "protocolul" de Crăciun, toate stropite, desigur, cu amintitul vin

al unchiului Pișta, vin niciodată îndoit cu apă.

Momentul cel mai mult gustat al serii de Crăciun, cel puțin de mine, era, fără îndoială, sosirea Viflaemului, construcție și cortegiu închipuite de colindători adolescenți, costumați în rolurile episodului biblic al sosirii celor trei crai de la răsărit. Biserița - ieslea nașterii Domnului, o construisese tata, chibițat - ajutat de fratele Cornel, din placaj poleit cu bronz, și împodobită catolicește cu imagini - abțibild și figurine, întruchipând personajele legendei, iluminate de lumânările ce pâlpăiau misterios. Toate acestea mă vrăjeau, transportându-mă în mit. Dar cel mai tare și mai tare mă încântau costumele, care de care mai fanteziste, create de rapsozii improvizați, numiții Lucian, Mișu, Titus, Crampus și Cornel. Dintre toți, trebuie să recunosc, cea mai debordantă fantezie, așa zice erezie, o dovedea fratele meu, nu degeaba visa el să ajungă actor. Costumul său de ostaș roman era mai mult decât futurist și cred că ar fi mers de minune pe scenele experimentelor de astăzi... Încălțat cu niște cizmoaie, de care nu știu de unde făcuse rost, în care trăsese o pereche de ciorapi groși de damă, vopsiți într-o culoare cu reflexe roșiatice, purta pe post de zale un cojoc vechi de când lumea, cu care noi ieșeam iarna pe afară când era gerul cel mare, într-o mână agita, tot izbind cu ea în dușumea, o halebardă confecționată de tata din două cozi de mătură, înădite și frumos poleite, iar pe cap avea o ditamai

casă de soldat sovietic, mărturie a trecerii învingătorilor ateii, doar cu puțini ani în urmă, prin partea locului... Era măreț, era grotesc, nu știu, știu doar că pe mine mă fascina și că aveam să încerc, nu peste multă vreme, împreună cu Nelu, vecinul meu de peste drum, rezonanța belică a aceluși coif, pocnindu-ne cu pietre, evident în cap, în timp ce purtam, desigur, respectivul ceaun pe scăfârle!

Apoi, îmi mai aduc aminte cum spre târziul serii, cei mari lăsau deoparte totul, adunându-se mai aproape de scala iluminată cu zgârcenie a aparatului de radio, dinăuntrul căruia, după pocnituri și răpăitul paraziților de rigoare, printre veșnicul zgomot de bruiaj, răzbătea sunet de tobă și o voce solemnă anunța: Aici, Radio Londra, emisiunea în limba română, urmează mesajul Maiestății Sale, Regele Mihai Întâi al României. Cu o voce egală, puțin dătătoare de speranță, regele apela la auditorul nevăzut, strângându-l la pieptul său de tânăr monarh fără de țară. Asistam la toate acestea, vrăjit, picotind în colțul meu, până când mama mă lua cu binișorul și mă trimitea la culcare, pe canapeaua din dormitor, unde, repede, repede, mă luau în primire Moș Crăciun, cei trei crai de la răsărit, păstori și linul lor colind ...

Așa a fost Crăciunul acelor ani ai copilăriei mele, desprins parcă din poveste, lumina și căldura micii noastre case, bucuria sărbătorii ce ne învăluia cu blândețe și speranță mi-au rămas în suflet pentru totdeauna.

Despre autor

George ALBUȚ: diplomat de carieră, absolvent al Facultății de Drept din Cluj, atașat la Ambasada României la Washington, 1968-1971, consilier la Ambasada României la Budapesta, 1981-1990, director al ICR Budapesta, 1993-1995 și al ICR New York, 1995-1997.

Culoare, flori... primăvară!

■ Anca JIGMOND

Am primit cu bucurie în suflet invitația de a împărtăși cu dumneavoastră parte din simțirile mele legate de flori, culori și alte aspecte legate de plante, simboluri și semnificații ale acestora.

Este primăvară, anotimpul când suntem martorii taciți ai unei explozii de culoare, mai mare, mai spectaculoasă decât în orice alt moment al anului. După marea iarnă, natura se trezește la viață - alb devine verde, alb devine culoare. Primăvara își intră în drepturi și strigă cu toată puterea: Am venit! Treziți-vă! Să ieșim să sărbătorim natura, florile, culorile, sunetele!

Îmi plac florile, arborii, plantele în general. Îmi plac culorile și într-un joc al minții asociez fiecărei plante o culoare. Mă relaxează, îmi dă putere, îmi lărgeste orizontul cunoașterii.

Spun: este primăvară, este martie! Florile au înflorit și în grădina mea. Am zambile, narcise, primule, brândușe, lalele, brebenoc (*Vinca*) chiar și o magnolie albă, mică și pitică. Ce să mai, explozie de culoare.

Sunt aranjate alandala pentru că, deși le iubesc, nu am avut timp să mă ocup de ele. De fiecare mă leagă un sentiment și cele mai multe își au locul în grădina mea pentru că bunica, acolo le-a așezat. Cum aș putea să mut eu zambilele, dacă le pierd?

Zambilele (*Hyacinthus orientalis*), „Florile lui Apollo”, au o legendă frumoasă, numele lor înseamnă „nestemată”. Sunt asociate cu sportul, tinerețea și bucuria, conferă încredere și pot fi mesagerile unui mesaj de iubire! Zambilele albastre se spune că au culoarea albastră cea mai pură și exprimă sinceritatea. Sunt tot felul de mituri legate de aceste flori. Se spune că pot provoca somn și atunci, dacă aveți insomnii, încercați să mirosiți un buchet de zambile sau încercați uleiul esențial de zambilă, care are efect liniștitor asupra minții și alungă tensiunile de orice fel.

Ce mai am, ce mai am în grădina mea? Narcise (*Narcissus L.*) „Florile nașterii lui martie”. Sunt de o veșnicie pe marginea aleilor mele. Ei bine, florile acestea au într-adevăr personalitate. Mai mici, mai mari, cu flori bătute, cu mai multe flori pe o tijă, am putea povesti despre ele zile în șir și tot nu am termina. Numele lor este legat tot de o legendă, cea a lui Narcis, tânărul îndrăgostit de chipul său. Narcisele, reprezintă credința și onestitatea, dar și claritatea gândirii. Pentru mine sunt galbene, culoarea soarelui și a fertilității.

Ca plante medicinale sunt folosite din cele mai vechi timpuri, ca detoxifiant sau pentru tratarea rănilor. Nu știu sigur, n-am încercat, dar am citit!

Mă opresc astăzi la brândușe (*Crocus L.*) galbene și mov, se spune că sunt “Florile Sf. Valentin” și cresc nestingherite în grădină. Sunt cam pretențioase și foarte îndrăznețe. Oare pentru că sunt mov și au personalitate? Pentru că sunt galbene și se cred regine? Cu siguranță, nu. Sunt doar îndrăznețe și apar ca și ghioceli primele prin straturi de zăpadă. Înfloresc de două ori pe an: primăvara și toamna (tot o legendă ne spune că au fost două surori gemene alungate în frig de o mamă vitregă. Dumnezeu le-a transformat în flori și de atunci tot se caută, fără a se întâlni vreodată).

Semnifică tinerețea, voioșia, sentimentele puternice de dragoste. De la atâtea sentimente, dacă aveți insomnii beți un ceai de șofran, dacă vi se taie respirația, faceți la fel.

Și pentru că primăvară fără urzici, leurdă, ștevie, lobodă și spanac nu există, consumați-le cu încredere. Aduc aport de fier în organism, cresc tonusul muscular, vă scot cu bine din iarna care tocmai a trecut și veți avea energie cât pentru o mie!

Vă doresc mult culoare în viață!

Despre autor

Anca JIGMOND de profesie inginer horticol, cu o specializare în arhitectura peisageră, a absolvit Universitatea de Științe Agricole și Medicină Veterinară Cluj Napoca.

A lucrat la Cuget Liber, apoi ca director de marketing în cadrul agenției de turism Paradis Vacanțe de Vis și a Parcului de Aventură Paradis Land. În prezent oferă consultanță de marketing, imagine și publicitate.

„Mici dezvoltări” din istoria artei fotografice (III)

■ Iulia PANĂ

„Știința devine suportabilă atunci când aflăm despre autorii marilor descoperiri și despre viețile acestora și fascinantă atunci când urmărim evoluția în timp a ideilor științifice”. James Clerk Maxwell

Trăim un timp copleșit de imagini. Iar noi într-o relație permanentă și complexă cu imaginile, pentru că ele se spune că redau imaginea realității și a modelelor noastre. Fotografia, este un generator de idoli, de modele, de comportamente atât în plan personal, cât și în cel al vieții publice. În mod imperativ fotografia a atras atenția, dar a căutat și reacția noastră.

O imagine valorează cât o mie de cuvinte. Despre acest panseu asiatic, profesor și fotograf Vlad Eftenie spunea : *Fotografia, imaginea însăși - sunt limbaje universale. Cu cât mesajul este mai clar, cu atât comunicarea este mai eficientă, sensurile fiind mai ușor de decodificat. O mie de cuvinte sau o sută sau unul, nu are importanță. Artă comunică stări, sentimente, emoții, imposibil de cuantificat. Bineînțeles, exista mesaje [imagini] mai expresive decât altele. Fotografia însăși pendulează între expresia realistă și pictorialistă, adresabilitatea mesajelor depinzând atât de subiect, cât și de privitor, de interes sau specific. O imagine tehnică poate comunica puțin lucru unui privitor neutru, ea însă poate conține “o mie de cuvinte” pentru un specialist al domeniului respectiv, viceversa fiind de asemenea valabilă. Capacitatea de expresie a unei imagini depinde așadar de fotograf - de mijloacele prin care acesta emite mesajul vizual și de privitor, care încarcă cu sens, acordând semnificații, în funcție de interesul sau competențele proprii.*

Forța pe care o are imaginea fotografică a transformat-o într-o oglindire a realului (uneori mai puternică decât realul) sau într-o parte complementară, indispensabilă acestuia. Fotografiile dau oamenilor în posesie trecutul, și tot astfel ele îi ajută să ia în posesie spațiul nesigur al prezentului. Timpul ne-a dat în schimb sentimentul de dependență de imagini astfel fotografia devenind în mod obedient o prelungire a privirii noastre, trezindu-ne din când în când din această realitate prin prezența vechilor captări de imagini.

Fotografiile vechi sunt înconjurată de un farmec aparte, învăluite în mistere. Valoarea lor evadează astăzi din criteriile estetice după care se certifică un „produs artistic”.

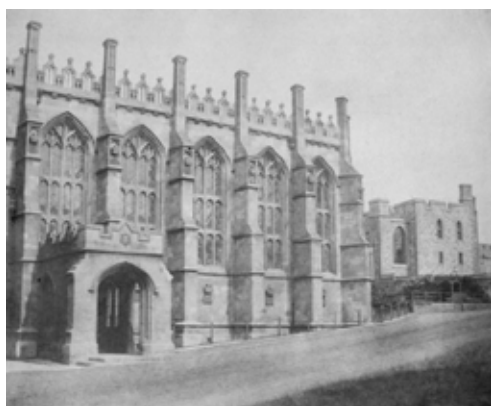
Așadar ne întoarcem să punem într-o relativă cronologie nașterea fotografiei. Pornind de la primele procedee, camere și experimente, facem o călătorie surprinzătoare în drumul istoric al acestei descoperiri și arte ce fascinează de o sută și ceva de ani în aceeași măsură ca atunci și acum .

La începutul anului 1839 Louis Jacques Mandé Daguerre și britanicul William Henry Fox Talbot fotografiau cu procedee diferite. Daguerre folosea o placă de cupru cu o față argintată pe care aplica sărurile de argint și obținea o imagine unicat de o deosebită claritate, în vreme ce Talbot folosea hârtia ca suport pentru aceleași substanțe sensibile la lumină, dar rezulta un negativ pe care îl putea, practic, multiplica la infinit.

Portretul lui William Henry Fox Talbot, realizat de John Moffat, 1864

Dezavantajul consta în faptul că imaginea pe hârtie era destul de neclară din cauza texturii pastei de celuloză. Însă tocmai această neclaritate îi conferea deosebite calități picturale. În vreme ce metoda lui Daguerre s-a demodat relativ repede – în circa o decadă (exceptând Statele Unite, unde a mai dăinuit încă 10 ani, până în timpul Războiului Civil), calotipia, cum a fost numită cea a lui Talbot, a stat la baza principiului general folosit în fotografie (negativ/pozitiv) indiferent de suportul pe care era aplicată substanța fotosensibilă (hârtie, sticlă, peliculă de celuloid) până la apariția tehnicii digitale a zilelor noastre.

W. H. F. Talbot, "St-George Chapel, Windsor Castle", calotype, 16,8 x 20,3 cm, 1843 (album Regnault, n°86), coll. SFP.

William Fox Talbot 1853

Talbot înmuia o coală de hârtie într-o soluție de iodură de argint care o făcea fotosensibilă, după care o plasa în camera obscură, o expunea, developa negativul și, după spălare și uscare, îl ungea cu grăsime pentru a deveni transparent. Acest clișeu îl suprapunea, într-o ramă de lemn, pe o altă coală de hârtie sensibilizată identic și îl expunea timp îndelungat la raze solare, obținând pozitivul dorit.

1841 – Talbot a inventat și patentat procedeul de calotypie-camera șui Talbo

Portretele erau greu de obținut pe clișeele de hârtie care nu aveau claritatea perfectă a dagherotipului, așa că portretiștii profesioniști nu erau interesați de această tehnică. În schimb, a fost apreciată pentru calitățile ei picturale și a fost adoptată pentru luarea peisajelor și adesea era folosită ca memento de călătorie. Mulți gentlemen luau cu ei aparatul când porneau în obligatoriul Grand Tour european, iar unii ajungeau chiar mai departe, în Orient, până în Indii.

Fiicele lui William Henry Fox Talbot

Era o perioadă în care lumea descoperea miracolul fotografiei. Mulți artiști, pictori au fost atrași irezistibil de magia cutiei fotografice. Fiii lui Victor Hugo, Charles și François-Victor, au încercat și ei fotografia și au executat mai multe portrete ale părintelui lor când se afla autoexilat în Insula Guernsey.

În 1850, Gustave Le Gray pictor și fotograf francez a pus la punct un procedeu de fotografiere pe hârtie cerată care se pare că ar fi avut mai multe detalii decât calotipul.

Félix Nadar sau doar Nadar, numele la naștere, Gaspard Félix Tournachon un caricaturist, fotograf și pionier aeronautic francez, a început să experimenteze procedee de obținere a imaginilor fotografice cu ajutorul iluminăției electrice. Acest atelier a devenit ulterior un loc de întâlnire al boemei pariziene și a găzduit în 1874 prima expoziție a impresioniștilor, care a provocat un mare scandal de presă și a consacrat acuzația de "impresionism" drept nume generic al noii mișcări. Din 1873 Nadar l-a avut drept colaborator în cadrul atelierului fotografic pe fiul său Paul Nadar.

Nadar - autoportret

Nadar a fost și un pasionat experimentator de aerostate, inventând el însuși un aparat de zbor și întreprinzând mai multe călătorii cu balonul Le Géant, cu ajutorul căruia a străbătut distanța dintre Paris și Hanovra.

Cu acea ocazie el a făcut primele fotografii aeriene ale Parisului, pe care le-a prezentat în mod metodic în cererea de patent pentru un Nouveau système de photographie aérostatique din 1858.

Lui îi aparțin de asemenea primele fotografii făcute cu lumină artificială în subteran, publicate

într-o culegere din 1861, care ilustra catacombele Parisului. Lui Nadar i se datorează unele din celebrele portrete fotografice ale personalităților de la sfârșitul secolului al XIX-lea.

*Portretul actriței
Sarah Bernhardt de
Nadar, 1859 Rochester,
George Eastman House*

*Alexandre Gustave Eiffel
- Nadar*

Pictorul Edgar Degas, celebru pentru balerinele sale, a folosit fotografii executate de Nadar ca mijloc de inspirație pentru unele din compozițiile sale.

Anul 1861 devine anul încercării fotografiei color. Fotografii englez Thomas Sutton dă naștere primei imagini color, prin punerea în practică a unei teorii sugerate de celebrul fizicianul James Clerk Maxwell în anul 1855, la doar două decenii de la primii oameni fotografiați. Este fotografia unei funde din stofă în carouri și a fost realizată de Sutton ca material ilustrativ pentru una dintre conferințele lui Maxwell. Practic, tehnica intrată în istorie sub numele Sutton-Clerk constă în folosirea a

trei filtre separate de culoare (roșu, verde, albastru) și combinarea lor într-o singură imagine.

James Clerk Maxwell este celebrul fizician, teoretician și matematician scoțian, renumit pentru ecuațiile sale care au pus bazele electrotehnicii, datorită căreia există astăzi televizorul, telecomunicațiile, electronica și multe altele.

Cercetările lui Maxwell au „unit” câmpul electric cu cel magnetic în ceea ce numim noi azi câmpul electromagnetic. Maxwell a fost considerat de mulți fizicieni ca fiind omul cu cea mai mare influență asupra fizicii secolului XX, munca sa fiind considerată la fel de importantă precum cea a lui Newton. Albert Einstein spunea că o eră din știință a luat sfârșit și o alta a început odată cu Maxwell.

Maxwell este și cel care a susținut printre primele cursuri de fizică experimentală la Universitatea Cambridge, deoarece pe vremea aceea fizica era predată doar la catedră, iar experimentele erau doar povestite. Scoțianul a luptat pentru introducerea muncii de laborator, susținând nevoia și utilitatea acesteia și rolul ei ajutător în ceea ce privește înțelegerea fenomenelor fizice.

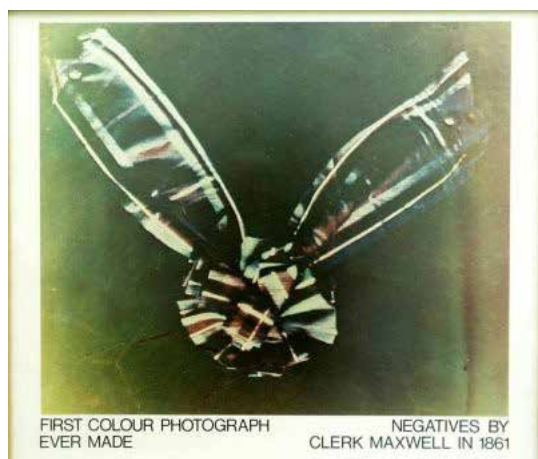
Fizicianul a demonstrat cum câmpul electric și cel magnetic se propagă sub formă de unde electromagnetice, cu viteza luminii. De aceea, el a susținut că și lumina este tot o undă electromagnetică, presupunere ce s-a dovedit a fi una corectă. Pană la el, se știa că lumina era o undă, dar nu i se cunoștea natura.

importante centre de fotografie din țara soarelui răsare, iar fotografiile sale, în special cele colorate manual, erau extrem de apreciate. Tehnica lui Farsari și abilitățile sale antreprenoriale au avut un impact major asupra dezvoltării artei fotografice în Japonia.

Eadweard Muybridge a fost omul care a demonstrat celebra teorie că un cal în galop poate zbura, adică are toate cele patru picioare la un moment dat în aer. E. Muybridge, englez - american, a fost cunoscut mai ales pentru dezvoltarea tehnicii fotografierii cu aparate de fotografiat multiple, menite a capta mișcarea și apoi a o prezenta sub formă animată, cu un aparat inventat de el însuși, zoopraxiscopul, înaintea inventării aparatelor de filmat cu bandă de celuloid.

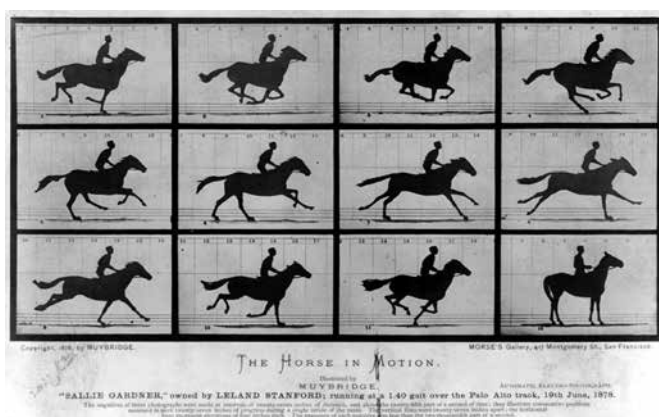
Urmarea în numărul viitor

Prima fotografie color a fost realizată în 1861 și îi aparține lui J.C. Maxwell

Credit: Universitatea din Aberdeen - <http://www.abdn.ac.uk/>

Adolfo Farsaria, un fotograf italian stabilit în Yokohama, Japonia, a deținut unul dintre cele mai

Note de curs artă fotografică

<https://etudesphotographiques.revues.org/317>

<http://19th-century-photography.blogspot.ro/2010/12/blog-post.html>

<http://www.fotografa.ro/index.php?cmsID=3&newsID=1873>

http://www.wikiwand.com/it/Storia_della_fotografia

<https://etudesphotographiques.revues.org/317>

Topalu, satul cu muzeu la malul Dunării

■ Georgeta ȘTEFAN, studentă

Nu mulți dintre noi știu despre Topalu. Și poate nici noi nu știam dacă nu eram mânați de curiozitate. Astfel că, într-o zi de primăvară am pornit într-o călătorie spre un sat despre care nu știam nimic. Nici unde se află, nici ce fel de oameni sunt acolo și nici măcar nu știam la ce să ne așteptăm.

Primul impact la o astfel de întâlnire cu viața rurală sunt casele și oamenii. Nu găsești vile mărețe, mașini scumpe în fața porții sau localnici îmbrăcați ca la oraș. Dincolo de pancarta de la intrare pe care scrie *Topalu* descoperi oameni frumoși la chip, dar și la suflet. Găsești case modeste, curți îngrijite, animale care se plimbă libere prin gospodărie...și bătrâni cu chip luminos.

Așezată pe malul Dunării, localitatea Topalu are multiple puncte care o pot plasa pe harta turistică a Dobrogei. Biserica *Adormirea Maicii Domnului*, reciful neojurasic, cetatea Capidava și Muzeul de artă *Dinu și Sevasta Vintilă* sunt atracțiile care fac din Topalu mai mult decât un sat pe harta României.

Numele satului Topalu este turcesc și provine de la cuvântul *topal* care înseamnă șchiop. Cu privire la turcul șchiop care a dat numele satului Topalu sunt două variante - după unii acesta ar fi fost un cioban șchiop care ar fi avut tarla pe aceste locuri. O altă variantă prezentată de Gh. Vintilă într-o scriere autobiografică arată că după 1800 câteva familii de lângă Brașov au părăsit locurile natale. După multe peripeții aceștia, împreună cu vitele lor au ajuns la

Balabanu. Într-o zi au trecut pe malul dobrogean al Dunării și au găsit locurile pustii, dar cu iarbă multă pentru vite. Spre iarnă au pornit în sus de Dunăre, în căutarea de pășuni s-au îndepărtat de fluviu și le-au pierit multe vite, astfel că s-au reîntors pe drumul cel mai scurt.

Întâmplarea a făcut să coboare acolo unde este astăzi Topalu și unde au găsit loc prielnic, deoarece aici se aflau trei dealuri despărțite de trei văi care coborau în pantă spre vadul Dunării.

Am ajuns la Primăria comunei, o clădire portocalie, cu o grădiniță de flori în față. Aici este locul unde se iau deciziile importante ale comunei condusă de Gheorghe Murat, primarul care se află la cel de-al treilea mandat. Topolean pur, domnul primar se mândrește cu istoria locului, dar și cu proiectele pe care a reușit să le pună în practică aici, în comună.

Știm destul de bine că în vremurile actuale, dezvoltarea excesivă a tehnologiei, pătrunderea politicului în viața noastră și alte elemente care nu au legătură cu viața simplă de la sat, afectează într-o mică sau mare măsură traiul de aici. Și odată cu monopolizarea științei și a tehnologiei se pierde sămânța tradiției și a obiceiurilor. Dar aici, la Topalu, se încearcă menținerea vie a obiceiurilor românești, prin organizarea Festivalului-Concurs Național de Interpretare a Cântecului Popular Românesc "*Dan Moisescu*".

Credința oamenilor de la sat este mai puternică decât în inima orașului. Aici, se înalță mândră Biserica *Adormirea Maicii Domnului*, cu trei turle roșiatice care datează din anul 1852, și care ascunde comori nebănuite. Asemenea oricărei biserici, are pereții pictați în secco, care îi înfățișează pe sfinți și reproduce momente cruciale din istoria creștinismului. Surprinzător este faptul că sub fiecare pictură găsim câte un nume scris cu vopsea albă. El reprezintă identitatea persoanei care a donat o icoană sau care a plătit pentru lucrarea respectivă. Un lucru puțin întâlnit prin alte Biserici. În acest mod, localnicii știu că biserica este locul lor, locul unde pot veni cu încredere și liniștiți să se roage pentru ei, pentru familia lor, dar și pentru bunăstarea localității.

La fel de neobișnuit a fost faptul că am avut acces în podul bisericii. Am urcat temătoare pe scările din lemn, puțin putrezite și pline de praf. În pod era un aer greu respirabil. Deși un spațiu semi-deschis, care avea un balcon orientat spre altar, mirosul de spațiu închis îți tăia respirația. Era spre asfințit, soarele bătea printr-un geam crăpat și razele sale se opreau peste un raft de cărți îmbrăcate în piele. Erau peste 15 cărți vechi, de prin anul 1800, ce cuprindeau texte într-o limbă asemănătoare limbajului chirilic. Majoritatea erau deteriorate.

Fiind cald afară, am renunțat pentru moment la mașini și am mers pe jos. Am fotografiat localnici, case, peisaje și am stat de vorbă cu oameni. Bucuroși că ne văd, parcă eram prietenii de o

viață. Unii ne invitau în casă. Oameni cu suflet bun, frumos. Oameni care își duc bătrânețea demni, fără resentimente. Poate doar cu nostalgia vremurilor trecute, cu fotografii care le amintesc de tinerețe

și cu zâmbetul pe buze, mai ceva ca un tânăr îndrăgostit.

Una dintre persoanele care ne-a primit în casă a fost domnul Gheorghe Manea. Ne-a deschis poarta ogrăzii sale și ne-a poftit la umbră, lângă prispa casei, povestind cu lacrimi în ochi despre copilăria și viața sa.

M-am născut în '41. Am fost trei generații. Părinții din Topalu. Bunicii după Ialomița sunt veniți de la Făcăieni. Am fost 6 frați: 4 băieți și 2 fete. Mai suntem în viață 4. Ne jucam la Dunăre. Ne jucam cu poarca. Era ca o ghiulea și aruncam cu bețe. Mai dădeam peste mână, peste picioare. Ne mai jucam mama-ascunsă.

Am stat de vorbă aproape două ore. La umbra viței de vie nu am simțit cum a trecut timpul. A plâns, dar a și râs alături de noi. Erau multe subiecte sensibile, pe care nu dorea să le povestească. Familia este cel mai de preț lucru al oamenilor de la sat. Iubirea pentru pământ este acoperită de dragostea pentru femeia care i-a fost mereu aproape, la bine și la greu. Femeia cu care a

construit totul în jurul său, femeia care i-a dăruit comorile cele mai de preț ale vieții: copiii.

Pe soție am cunoscut-o la Capidava. Mă duceam eu acolo, mai venea și ea. Ne întâlneam la cămin,

la ei. Nunta a fost bine. Foarte bine. Atunci se făcea sâmbată seara bradul. Duminică se scotea bradul afară. Duminică dimineața mergeam la Dunăre să luam apă. Cânta muzica până la Dunăre. Încărcam găleata cu apă și mergeam înapoi.

Astăzi, mulți dintre tineri renunță repede la sat, la locul natal. Gheorghe Manea nu a renunțat. Îi este foarte drag Topalu. Se identifică cu el și – crede el – dacă pleca, nu mai avea atâtea amintiri frumoase și nu mai ajungea omul care este astăzi.

Topalu înseamnă satul meu natal. Nu am plecat pentru că nu am vrut. M-a rugat să plec, dar nu am vrut.

După ce ne-am bucurat, dar am și trăit alături de nea Gheorghe vremurile tinereții sale, am pornit spre o casă modestă transformată într-un valoros muzeu de artă.

MUZEUL DE ARTĂ "DINU ȘI SEVASTA VINTILĂ"

Medicul Gheorghe Vintilă, fiul soților Dinu și Sevasta Vintilă – învățători de seamă în Topalu, a donat comunei, în anul 1960, o colecție impresionantă de 228 de lucrări de artă, precum și casa bătrânească a părinților, care a fost transformată începând cu 1961 în muzeul ce astăzi este considerat de toți localnicii "mândria comunei". Reabilitată în 2007 de Consiliul Județean Constanța, fosta locuință a soților Vintilă a devenit astăzi un loc de adevărat "pelerinaj" intelectual al iubitorilor de arte plastice.

La intrare, ne întâmpină tablouri aparținând lui Nicolae Grigorescu, pictate în ultimii săi ani de viață. Vin apoi la rând, înșirate în rame aurite, picturi aparținând lui Ștefan Luchian, Nicolae Tonitza, Theodor Pallady, Dumitru Ghiață, Gheorghe Petrașcu, Sava Hensia, August Von Siegen, Alexandru Ciucurencu, Nicolae Dărăscu, Ioan Andreescu și alții. Din loc în loc, în mijlocul vreunei săli, găsim așezate pe socluri sculpturi semnate Ion Jalea, Oscar Han, Dimitrie Paciurea, G. Tudor, Cornel Medrea.

Deși din afară reședința pare destul de modestă ca spațiu, iar aspectul său exterior, cu var alb și obloane din lemn, aduce destul de mult cu o casă a unui sătean mai înstărit, interiorul te reduce la tăcere, pentru că numai în tăcere poți admira picturile, sculpturile și lucrările grafice expuse acolo.

Muzeul din Topalu este deschis zilnic pentru vizită între orele 9-17. Din păcate, însă, distanța de 60 de kilometri ce separă localitatea de litoralul românesc

constituie un impediment în atragerea vizitatorilor, mai ales că mulți nici nu știu de existența acestui centru cultural, nu tocmai mediatizat în presa locală și națională. Unicitatea muzeului este însă de necontestat, iar valoarea operelor de artă pe care le adăpostește trebuie să fie făcută cunoscută publicului larg, de aceea primarul Gheorghe Murat dorește ca, odată cu reabilitarea cetății de la Capidava, să includă Topalu și implicit Muzeul "Dinu și Sevasta Vintilă" în circuitul turistic european.

Muzeul "Dinu și Sevasta Vintilă" este cel mai important muzeu sătesc de artă din România și poate chiar din întreaga Europă.

CETATEA DE LA COTITURĂ

La comuna Topalu este arondat și satul Capidava, o așezare lângă cetatea cu același nume. Cetatea Capidava a ocupat un loc important în sistemul defensiv roman, făcând parte din seria de caste și fortificații ridicate în timpul împăratului Traian, la începutul secolului al II-lea. Toponimul getic de Capidava, însemnând cetatea de la cotitură, confirmă o locuire preromană, poziția geografică deosebită explicând însemnătatea așezării băștinase, loc care permitea comunicația între dacii din Dobrogea și cei din Câmpia Munteană.

Geologi și arheologi lucrează de zor la restaurarea lor și la includerea cetății în circuitul turistic dobrogean.

Numai anul trecut arheologii au scos la iveală 100 de morminte vechi de peste 1.000 de ani. *Sunt din perioada secolelor X-XI, perioada în care bizantinii revin pe Dunăre*, explică Cătălin Dobrinescu, arheolog.

Acest lucru desemnează cetatea ca a doua necropolă medievală descoperită până acum în România, iar restaurarea acesteia *e probabil cea mai mare restaurare făcută pe un monument antic dobrogean, din 1977 încoace, de la marile restaurări făcute la Histria și la Tropaeum Traiani*, spune Ioan Carol Oprea, șef de șantier.

Așadar, dacă în week-end nu știți unde să mergeți, alegeți cu încredere Topalu. Pe lângă peisajele pitorești de la reciful neojurasic, puteți vedea câtă cultură și artă se pot ascunde într-o casă de la țară și veți descoperi frumusețile cetății Capidava de pe malul Dunării.

Crăciunul sătul și Paștele fudul

■ Ioan ADAM

De la Ignat, adică din 20 decembrie, ziua în care conform tradiției țărănești porcii visează cuțitul, românii încep pregătiri febrile pentru masa de Crăciun. De fapt sunt mai multe mese rituale, datina impunând până și în familiile nevoiașе bogăția de bucate, abundența culinară. Ca niște Ane ce se îngroapă în fiecare zi între cei patru pereți ai căminului, femeile fac dovada priceperii lor întrale gătitului, transformând porcii în bucate care de care mai apetisante. E greu de știut de când sunt sacrificați grăsunii în gospodăriile românilor. Popor vechi, probabil că ei au împrumutat obiceiul de la alte neamuri și mai vechi. Cutuma are, pare-se, o obârșie precreștină. Egiptenii aduceau jertfe de porci zeului Osiris. Grecii, mari amatori de carne de bou, nu se dădeau însă în lături nici de la cea de porc, tăind godacii în cinstea zeiței Demeter. Prin filieră tracă, obiceiul a ajuns și la daci, ei înșiși membri ai aceleiași seminții, iar de la ei la noi.

Cât va mai dura datina e iarăși greu de știut. Judecând după prețurile amețitoare din ultimii ani și după prăpădul zootehnic instaurat de guvernanti s-ar putea ca funestul sfârșit al cinei porcului să fie aproape.

Să nu ne lăsăm însă atrași de presimțiri triste și să ne conformăm după puteri acelei zicale populare reținute de Creangă în *Amintiri din copilărie* și de Iuliu Zanne în *Proverbele românilor: Crăciunul sătul și Paștele fudul*. Tradiția cere deci îndestularea pântecelui în ziua de Crăciun și împrăștierea garderobei la Paști. Neconformarea la uzanță e în ochii românilor motiv de mare rușine. Trebuie să fii un pui de zgârie-brânză desăvârșit, un mațefripte fără leac pentru a nu te supune imperativelor tradiției. Nu știi dacă zgârcitul moș Vasile, fratele mai mare al tatălui lui Creangă, nu se dedulcea la carne de porc în ziua de Crăciun. În literatura noastră există însă un avar absolut, vestitul Hagi Tudose, din nuvela cu același nume a lui Delavrancea. Calic incurabil, scrie prozatorul, Hagi Tudose „nici că se rușina să rămâie la Crăciun fără porc, la Paști fără veșminte noi”.

La masa de Crăciun vechea bucătărie românească prevedea în meniu și colaci, de unde și vorba *La Crăciun joacă colacul, la Paște joacă cozonacul*. În seara de Crăciun străbunele noastre făceau „din

grâu curat” un aluat din care se cocea așa-numitul **colac de Crăciun**, ce trebuia păstrat până primăvara, când era luat din casă cu un întreg ceremonial, pus în coarnele boilor care plecau la arat, iar după primele brazde trase era împărțit și mâncat de plugari.

Ca prefață la bucuriile gastronomice din ziua Nașterii Domnului, calendarul popular așeza tot în Ajunul Crăciunului și **Moșii de Ajun**, adică ofrandele alimentare de post (colaci, fasole, prune fierte, pâine), care, însoțite de o lumânare aprinsă, erau date de pomană pentru sufletele morților. Prin Moldova țărăncile mилоase împărțeau de Crăciun niște turte, numite Scutecele Domnului, care erau înmuiate în apă îndulcită cu zahăr ori erau unse cu miere și presărate cu miez de nucă sau cu julfе din semințe de cânepă. Prin alte părți ale țării, preoții și țârcovnicii treceau pe la casele oamenilor cu icoana reprezentând Nașterea Mântuitorului. Scurți la vorbă, țărani îi spuneau acestei icoane **Crăciun**, iar datina cerea ca gospodarii să o întâmpine smeriți, dar **stând pe pat**.

Între Moș Crăciun, făptură mitică, și Moș Nicolae, sfânt atestat, s-a produs cândva o contaminare. Fiindcă Moș Nicolae, ca pedepsitor al copiilor neascultători, era dotat cu o biciușcă sau cu o vârguță, cu timpul românii au început să-i spună **Crăciun** și unui ciomag mai noduros. În colecția de *Poezii populare* a lui G. Dem Teodorescu figurează acest distih simptomatic:

Se va găsi vreunul

Să-ți dea minte cu **Crăciunul**.

De unde până unde însă această accepție dureroasă, contondentă, a Crăciunului? Între mitologia românească și mitul cristic sunt deosebiri. În folclor Moș Crăciun era o făptură malefică, arțăgoasă, cu instincte criminale. Tradiția populară spune că aflând că nevasta lui, **Crăciuneasa**, a ajutat-o la naștere pe Maica Domnului, hapsânul Crăciun a tăiat mâinile femeii. Dar să lăsăm o legendă din Bucovina să vorbească singură:

– Să nu cumva să-mi oploșești haita asta tocmai acum la curtea mea! Crăciunoaia însă a luat Fecioara și a dus-o în grajdul vitelor, așezând-o între boi. Aici îi veni ceasul nașterii. Crăciunoaie o tot

freca pe pântec ca să se tragă pruncul în jos, dar el se urca tot mai sus. Acest lucru a minunat-o și a făcut-o să capete o dragoste nespusă de oropsita Maică a Domnului, și de aceea, cum afla chip ca să scape din casă venea îndată la Maica Fecioară să o vadă, ajutându-i la naștere. Crăciun, între acestea văzându-și nevasta că tot intră și iese, se pricepu îndată unde merge, și de aceea, socotind că prin această naștere și-a pângărit sfințenia sărbătorilor ce începuse, tăie cu barda amândouă mâinile nevastei sale, pe care le credea spurcate. De durere Crăciunoaia alergă în grajd, unde pruncul Hristos, văzând-o astfel, a blagoslovit-o și îndată mâinile îi crescură la loc și se făcură de aur. Astfel intră Crăciunoaie în casa bărbatului său unde se aflau toți poftiții. Când Crăciun a văzut-o, s-a sculat în picioare și a zis:

– Cinstiți meseni, sculați-vă și socotiți-vă sătui. Mare minune s-a întâmplat la casa mea!

Au mers apoi la locul unde Maria Fecioară născuse și unde au văzut și au cunoscut cu toții puterea lui Dumnezeu.¹

Misterioasă este însăși originea cuvântului **Crăciun**. Lingviștii au propus mai multe ipoteze. Una dintre ele a fost formulată pe la începutul secolului precedent de Pericle Papahagi și reluată, cu noi argumente, de către Sextil Pușcariu.² Conform acesteia, obârșia cuvântului ar fi substantivul latin *calatio*, -onis, ac. *calationem*, derivat din verbul *calo*, *calere*, care însemna a chema, a convoca. Într-adevăr, în timpurile dintâi ale creștinismului,

preoții îi convocau, la începutul lunii, pe credincioși, pentru a le aduce la cunoștință sărbătorile din luna respectivă. „Cu deosebire – scria Pericle Papahagi – era sărbătorită această *calatio* la 1 ianuarie, ziua în care se serba odinioară și Crăciunul creștinesc”.

Petru Caraman, Aron Densușianu și Ovid Densușianu cred însă că izvorul vorbei ar fi substantivul latin *creatio*, -onis, ac. *creationem* (= creație, naștere). Din această perspectivă, nașterea lui Iisus ar marca și creația, și (re)nașterea timpului, știut fiind că în vechile comunități românești anul era văzut el însuși ca o ființă care se naște, îmbătrânește și moare. După decesul anului vechi se produce logic nașterea celui nou, geneză asociată simbolic cu ivirea pe lume a Fiului lui Dumnezeu.

Lingviștii mai caută rădăcinile vocabulei **Crăciun** în albaneză (*kërcum* în limba schipetarilor înseamnă buturugă, ciot, butuc, iar tradiția spune că în staulul în care s-a născut Iisus ardea mocnit o buturugă). Din acest *kërcum* ar deriva nu doar termenul **Crăciun**, ci și substantivul **cracă**...

Ce priorități au existat în circulația acestui cuvânt e greu de stabilit acum. Unii filologi consideră că românii au împrumutat vorba de la slavi. Argumentul ar fi că rutenii îi spun *kerečun*³, slovacii *kračun*, bulgarii *kračon*, vechii ruși *koročjunŭ*, iar cei de azi *karačunŭ*. În ceea ce mă privește cred în originea latină a cuvântului. Slaviști vestiți ca Schuchardt, Jagič și Berneker afirmă că slavii l-au împrumutat de la români, iar ungurii, care-i zic *karácson(y)*, de la slavi.

¹ Sorin Lavric, *Cartea de Crăciun*, Editura Humanitas, 1997, p. 124-125.

² Vezi *Dicționarul Limbii Române*, tomul I, partea [a] II-[a], litera C, Tipografia ziarului „Universul”, București, 1940, p. 866-867.

³ „În rusă *koróciun* apare într-o cronică din Novgorod (1143) și însemna solștițiul de iarnă.” (Marius Sala, *Aventurile unor cuvinte românești*, ed. cit., p.124).

Omagiu arhitectului moldovean Eugen Bâzgu

■ Protoiereu Manolke BRIHUNEȚ, Președintele Departamentului de Pictură și Arhitectură Bisericească, din Republica Moldova

Arhitecții participă direct la modelarea spațiilor culturale și în mod indirect la cea a psihologiei umane. Creațiile lor – proiectele, sunt, întâi de toate, un răspuns la solicitările oamenilor, societății, dar și o expresie clară a propriului univers. Astfel că, pe cât de mare este diversitatea obiectivelor arhitecturale pe atât de diferiți ca specializare sunt și arhitecții. Se pare că majoritatea acestor creatori preferă să fie oamenii timpului prezent și ai viitorului. Spre deosebire de ei, regretatul arhitect Eugen Bâzgu, născut în toamna lui 1955 și trecut în lumea celor dreپți în fapt de primavară, a preferat să fortifice liantul dintre trecut și prezent, realizând proiecte de restaurare a monumentelor naționale și să redimensioneze spațiul național sacru prin proiectarea și edificarea bisericilor. A contribuit la restaurarea celor mai importante monumente ale culturii naționale și a realizat proiectele a peste 100 de biserici din Republica Moldova. A lucrat 32 de ani în Muzeul Național de Etnografie și Istorie Naturală, participând la cele mai importante realizări ale instituției. Prin cele 57 lucrări științifice publicate în câteva domenii prioritare: arhitectura populară, arhitectura ecleziastică, mănăstirile și schiturile rupestre, instalațiile tehnice țărănești, obiceiurile

de construcție, arhetipurile de percepere a spațiului, arhitectura veche urbană. A căutat soluții ale problemelor formulate spre cercetare la interfeřența dintre: etnologie, etnografie, mitologie, folclor, istoria religiilor, editând și 4 cărți, care l-au afirmat ca etnolog. Timp de 40 de ani a visat să edifice Muzeul Satului la Chișinău.

Și-a început activitatea de muzeograf în Complexul Muzeal „Orheiul Vechi”, reușind să aducă la condiția expunerii două gospodării țărănești care au fost începutul expunerilor în aer liber. Din anul 1984 a devenit colaborator științific în secția de artă populară a Muzeului Național de Etnografie și Istorie Naturală și a schimbat accentul activității instituției pe cercetarea de teren prin localități pentru a identifica mărturii relevante ale culturii tradiționale. Cunoscând bine realitățile culturale din expedițiile anterioare a facilitat intrarea în patrimoniul muzeal a unor obiecte foarte valoroase, inclusiv a comorilor descoperite de către populație. Apoi a lucrat în funcție de șef al secției de restaurare, contribuind la așezarea activității ei pe temeiuri științifice.

Era pasionat de diferite activități muzeale, dar revenea mereu la visul lui de-o viață – edificarea Muzeului Satului la Chișinău. Eugen Bâzgu și-a dat

Cetatea Soroca

licența cu un proiect pe această temă după ce în timpul studiilor universitare, verile, a întreprins expediții de teren. În anul 1989 a participat la *Concursul pentru cel mai reușit proiect al Muzeului Satului*. Proiectul elaborat de grupul condus de el a fost recunoscut drept cel mai reușit și în anul 1992 – luat ca bază pentru viitorul Muzeul al Satului (Muzeul Arhitecturii Populare) din Moldova. Era o realizare remarcabilă după o luptă îndelungată de promovare a ideii acestui muzeu.

În Basarabia opinia publică a început să discute despre necesitatea înființării unui astfel de muzeu din anul 1929, iar în anul 1942-1943 în Grădina Publică din Chișinău, în cadrul Expoziției Dezrobirii, au fost expuse câteva monumente reprezentative pentru arhitectura populară din Basarabia: biserica de lemn din Cornova, moara de vânt din Purcari, o casă a mazililor din Olănești și alta a răzeșilor din Ignăței. Urmele acestor monumente s-au pierdut în timpul celui de-al Doilea Război Mondial, dar expunerea a rămas în istorie ca un preludiv al viitorului muzeu în aer liber. Ulterior, în anii 70-80, arhitecții premergători în domeniu au înaintat conducerii republicii consecutiv 4 proiecte ale viitorului muzeu și fiecare a fost refuzat sub motivul declarat că nu există mijloace financiare pentru a începe un astfel de muzeu. În realitate, conducerea republicii, aservită ideologiei sovietice, vedea în viitorul muzeu un argument de netăgăduit privind talentul ingineresc și arhitectural, ingeniozitatea și hărnicia românilor basarabeni. Acest muzeu aducea în fața lumii dovezile de cultură și civilizație ale localnicilor pe care ideologia sovietică le tăgăduia vehement, impunând valori false. Conștienți de impactul pe care îl putea avea Muzeul asupra societății și de tertipurile ideologice ale sovieticilor, fiecare generație de arhitecți a venit cu propriul proiect al acestui muzeu, jertfindu-l în numele memoriei sociale pe care o considerau.

Generația arhitectului Eugen Bâzgu a împlinit visul confrăților arhitecți și în 1995 a ridicat pe terenul de la Porțile Chișinăului dinspre Aeroport, rezervat Muzeului Satului, moara de vânt din Opaci, un monument foarte înalt, cu patru aripi. În același an a fost aprobat prin decretul președintelui republicii *Programul de stat de edificare a Muzeului Satului, Chișinău*, care conținea și lista monumentelor ce urmau a fi transferate și muzeificate. Dar, factorul politic s-a impus iar împotriva realizării acestui program. În scurtă vreme un dement (un trimis al doritorilor de-a utiliza în alte scopuri teritoriul rezervat muzeului?) a dat foc morii de vânt. Apărarea teritoriului muzeului a solidarizat mai multe grupuri

de profesioniști și cauza a fost apărută. În anul 2011 a fost transferată și montată în muzeu biserica de lemn din Hirîșeni (1642), o biserică mănăstirească, importantă ca tip, fiindcă face legătura între bisericile de lemn din nordul Moldovei cu cele din câmpie. La 28 august anul trecut, când lupta cu boala incurabilă a bătut țărșul pentru a reconstitui pe același teritoriu biserica de lemn din Gârbova (sec. XVII), o biserică sătească, distrusă în 1992 și salvată în versiune muzeală datorită mai multor oameni de bună credință. Acum meșterii șindrilari termină de pus acoperișul de șindrilă al bisericii.

În toți acești ani de activitate muzeală Eugen Bâzgu a continuat documentarea pe teren inventariind monumentele de arhitectură populară și fenomenele de cultură populară adiacente acestui domeniu.

A contribuit direct la salvagardarea mai multor monumente ce configurează patrimoniului cultural național. A fost directorul proiectelor susținute financiar de Guvernul Statelor Unite ale Americii privind înlocuirea acoperișului, fortificarea antiseismică și schimbarea sistemului de drenaj al Bisericii „Adormirea Maicii Domnului” din Căușeni (sec. XVII). A elaborat și realizat proiectul Pavilionul meșterilor populari din Orașul Medieval *Orheiul Vechi*, susținut de PNUD-Moldova.

A cercetat complexe monastice rupestre din bazinul fluviului Nistru, demonstrând că sunt artere de răspândire a creștinismului în spațiul nostru și că datează din primul mileniu creștin. A avut ferma convingere că aceste monumente pot fi înaintate ca un obiectiv comun cu Ucraina în Lista Patrimoniului Universal protejat de UNESCO. Beneficiind de un grant important oferit de Fondul Ambasadorial al SUA a coordonat lucrări de restaurare la Mănăstirea Țipova (Horodiște), destul de dificile prin natura lor.

De peste trei decenii documentarist al monumentelor, mai general – al relicvelor culturii tradiționale și experiențelor seculare intrate în sfera pasivă a memoriei sociale, salvator de monumente, Eugen Bâzgu a contribuit la transferarea de prin sate în angarele muzeale din Chișinău a mai multor monumente de arhitectură populară în lemn: biserici și mori de vânt, pregătind condițiile pentru punerea lor în valoare pe teritoriul Muzeului Satului. A monitorizat an de an în special bisericile de lemn de la est de Prut. Anual elabora proiecte prin care a adus granturi pentru restaurarea monumentelor din republică. A elaborat proiectul de restaurare, a discutat cu autoritățile publice locale și și-a asumat transferul bisericii de lemn „Acoperământul Maicii

Domnului” de la Palanca, Călărași (2006-2009) într-un loc mai favorabil păstrării monumentului, a supravegheat lucrările de transferare și de restaurare științifică a acestei biserici.

Timp de câțiva ani a lucrat ca specialist principal la Direcția Patrimoniu Cultural și Arte a Ministerului Culturii și Turismului, fiind astfel protectorul direct al patrimoniului cultural din republică în perioada de tranziție care este destul de complicată pentru păstrarea valorilor culturale. Conștientizarea importanței monumentelor o considera problema socială cea mai importantă și ea trebuia să fie însoțită și de activități concrete de susținere a condiției fizice a monumentelor.

A elaborat proiecte de restaurare și de construcție a peste 100 biserici. Ele pot fi ușor remarcate prin ralierea la fondul arhitectural moldovenesc și redimensionarea caracteristicilor acestuia în contemporanitate.

Erudit, înzestrat cu o memorie de excepție, cunoscător eminent al moștenirii arhitecturale, istorice și culturale din spațiul Pruto-Nistorean, generator de idei și generos în schimbul de idei, a încurajat mai mulți prieteni din anturajul său să facă din cercetare o prioritate și a contribuit la afirmarea profesională a tinerilor arhitecți, facilitându-le apropierea de arhitectura populară.

A fost un cercetător neobosit care s-a împărțit între salvagardarea monumentelor ce alcătuiesc patrimoniul cultural național și valorificarea lor prin documentare și publicații. A contribuit realmente la salvagardarea monumentelor de istorie și cultură întreprinzând cercetări în peste 250 de sate. A acumulat o arhivă impresionantă de imagini foto (17.000 de negative, 21 200 de imagini), relevee.

Din alte proiecte de restaurare realizate sub conducerea sa nemijlocită remarcăm: casa muzeu a clasicului literaturii române „Constantin Stamati” din s. Ocnița (2004-2005); conacul familiei Lazo din s. Piatra, Orhei (2006-2010); poarta de intrare, fântâna și foișorul din complexul casei-muzeu „Alexei Mateevici” s. Zaim (2008-2009); blocul administrativ al Muzeului Național de Etnografie și Istorie Naturală din or. Chișinău (2008-2010); restaurarea (reconstituirea) fontanului din Gradina Botanică a Muzeului Național de Etnografie și Istorie Naturală (2008), Casa-muzeu ”Grigore Vieru”, din

Pererâta, Briceni.

A continuat să lucreze și după ce a fost diagnosticat cu o boală nemiloasă. Nu a refuzat nici o ofertă. În acești ani a elaborat și realizat proiectul de restaurare a Conacului Manuc-Bey din Hâncești, prima tranșă (Palatul Princiar) a fost finalizată deja (2007-2016). O ultimă lucrare, de apogeu ca dificultate, a fost restaurarea Cetății Soroca (2013-2016). Prima tranșă a fost finalizată. Acum se lucrează la asigurarea financiară a realizării tranșei următoare. Dificultatea restaurării acestui obiectiv de importanță covârșitoare a ținut de faptul că restaurarea precedentă a monumentului a fost făcută cu grave devieri de la normele aprobate, că monumentul era într-o stare avansată de distrugere și că cercetătorii aveau păreri diferite privind anumite soluții de restaurare.

A fost membru fondator al mai multor societăți internaționale și naționale precum Societatea Europeanilor cu sediul în Bruxelles (1991); Societatea de Etnologie din R. Moldova (1993); Societatea “Historica” (1995), Asociația muzeografilor din R. Moldova “Muzeion” (1997); ICOMOS Moldova (2004); Asociația pentru Restaurarea Monumentelor de lemn (2009); membru al Asociației Arhitecților din R. Moldova din 1997.

Distincții: medalia “Paisie Velickovschi” (2003), Om Emerit (2010), ordinul “Ștefan cel Mare și Sfânt” de gradul II al Mitropoliei Moldovei și Chișinăului (2011), diplome “cel mai bun proiect a anului” ale Uniunii Arhitecților din Moldova și ale Asociației Arhitecților din R. Moldova pe anii 2004, 2005, 2006, 2007, 2008, 2009, 2010; ale Ministerului Arhitecturii pe anul 2005, 2010, a Academiei de Științe a Moldovei în domeniul științei pe anul 2010 pentru promovarea rezultatelor cercetării pe arena internațională; multiple diplome de performanță ale Ministerului Culturii pe anii 1985-2010; Expoziției Realizărilor Economiei pe anii 1980, 1985, 1987; mun. or. Chișinău pe anul 1987; premiul “Franz și Albina Osterman” pentru contribuții esențiale în domeniul muzeologiei și muzeografiei a Societății de Geneologie, Heraldică și Arhivistică “Paul Gore” pe anul 2009; Muzeului Etnografic al Moldovei-Iași pentru cauza muzeografiei românești în R. Moldova pe anul 2010.

Coperta 1, Restaurarea unei case de patrimoniu de către Eugen Bâzgu.

Fotografie de Olivia Andrei,
cercul de fotografie al Centrului cultural Teodor Burada, clasa prof. Iulia Pană.

Neculai Aurelia

Centrul cultural Teodor Burada Constanța